

בירורי הלכה וחקרי דינים שאלות מצויות ונושאים אקטואלים משולחן

מרכז ההוראה

יו"ל ע"י "מרכז ההוראה" שע"י אוצר הפוסקים
נוסד ע"י הרה"ח מו"ה רבי יעקב וויינרעב שליט"א

גיליון מיוחד לשאלות אקטואליות בהלכות הנוכה

מרכז ההוראה | גליון ט' | כסלו תשע"ח

מבית האוצר

דבר העורך

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך.

מבואר בספרים, שעיקר מגמתם של היוונים היתה לעקור את התורה שבעל פה, הם לא יכלו לשאת את המצב בו חכמי ישראל יכריעו על קביעת החדשים ועיבורי השנים. ובפרט על שלטת חכמי ישראל בטבע העולם, כמבואר בירושלמי (כתובות פרק א' ה"ב) אמר רבי אבין (תהילים נ"ז ג') אקרא לאלקים עליון לקל גומר עלי, מבת שלש שנים ויום אחד אין בתולתיה חזרין, ונמלכו ב"ד לעבר את השנה הבתולין חזרין, כי עיבור השנה משנה את המציאות והיא עדיין אינה בת ג' שנים, ואם לא עיברו אין הבתולין חזרין. לתופעה זו, המעיידה על כוחם הגדול של חכמי הדור, לא הסכימו היוונים להסכים, כדי להילחם בה הם גזרו את גזירות השמד וניסו לפתות את עם ד' בשאר הכמות חיצונית.

אך לא יטוש ד' את עמו, "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם... מסרת זדים ביד עוסקי תורתך", להמשיך את שלשלת המסורה וההוראה של התורה שבעל פה המסורה לחכמי הדור.

ולא זו בלבד אלא שאף חד"ל תיקנו לפרסם את הגנס בהדלקת נר הנוכה ולברך עליו "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר הנוכה". וכבר שאלו בגמ' (שבת כג), היכן ציינו, חד אמר מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וחד אמר שאל אבין ויגדך ויאמרו לך, זה הוא עיקר פרסום הגנס, לפרסם את גודל כח התורה שבעל פה המסורה לנו מדור דור.

ובזאת וודאי מה נאה ויאה ל"מרכז ההוראה" העוסק בכל ימות השנה בהפצת פסקי ההלכה של חכמי הדור, ובהוראת דבר התורה שבעל פה בישראל, אם בבית ההוראה במשך כל שעות היום, אם במקדי "הוראה ורפואה" בערי צומות, וכן בשאר הפורומים אשר בהם יושבים גדולי הרבנים שליט"א עם רופאים מתמחים לדון בנושאים העומדים על הפרק, להוציא לאור עולם בימים אלו, יומין דחנוכה, המסוגלים להתעלות בהם בתורתנו הק' ובפרט בתורה שבע"פ, את דבר ההלכה, ולהביא בפני עם ד' את תשובות הרבנים הגאונים שליט"א לשאלות שעלו על שולחנם בבית ההוראה. ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

שער ההוראה

שיעור ופלטל בעומקה של דבר הלכה והוראה

הגאון רבי עזריאל אינערבך שליט"א

בירורים בענין הדלקת הנרות למי שאינו נמצא בביתו בחנוכה

ולא בכך שנמצא במק"א אע"פ שהוריו מדליקים בביתם עש"ב.

אמנם נראה דדין זה שנוי בפלוגתא. דיעו' בפ"י ה"ח (שם) שכתב וז"ל ואכסנאי חייב בנר חנוכה, ואי משתתף בהדי אושפיזי או אם היה נסיב תו לא צריך עכ"ל. ומשמע קצת דדוקא בנשוי א"צ אבל בחזור שלומד בשיבה אינו יוצא יד"ח בהדלקת אביו. וכע"ז יעו' ברי"ו (נ"ט ח"א, דף סא:) שכתב וז"ל אכסנאי שמתאכסן בבית בעה"ב צריך לפרוע שום דבר בשמן וכו'. וכל זה מיירי באדם שאינו נשוי ואין מדליקין עליו בתוך ביתו עכ"ל ע"ש. ומשמע דיש חילוק בין בחור לנשוי. ומאידך יעו' בס' התרומה (במפתחות סו"ט רכ"ט) שכתב דגם בנים אצל אביהם הם בכלל 'מדליקין עליו בגו ביתא' ויוצאים בזה יד"ח ע"ש. וכ"כ במחזור ויטרי (ס"י רל"ח) וז"ל הבאים ללמוד חוץ לביתם או אורח, אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקים במקומו עכ"ל. ומבואר דגם בן אצל אביו דינו כנשוי. ולפ"ז צ"ב בהא דר"ז דהא מתחילה היה משתתף בפריטי ואמאי לא סמך על הדלקת אביו, הא לדבריהם הדלקת אביו היא כהדלקת אשתו, וצ"ל דהיה איזה טעם שלא הדליקו עליו בגו ביתו ולכך השתתף בפריטי.

בחורי ישיבה ספרדים אם צריכים להדליק בישיבה או שיוצאים בהדלקה שבביתם

א. שו"ע סי' תרע"ו סעי' א'. אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו. מקור הדין בשבת (כ"ג ע"א) דאיתא התם, אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה. אר"ז מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא, אמנינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי ע"כ. ומבואר דמי שמתארח אצל אחרים, לא חייבוהו חז"ל בהדלקה אבל מ"מ צריך להשתתף עם בעה"ב, ואם ב"ב מדליקים בביתו, א"צ אפילו שיתוף בפריטי אלא יוצא יד"ח בהדלקה שבביתו.

ויש לדון בהא דקאמר ר"ז דקא מדליקי עלי בגו ביתאי' אם הוא דוקא בנשוי דאמרינן 'אשתו כגופו' אבל בן אצל אביו אם הבן הולך ללמוד בישיבה אינו יוצא יד"ח בהדלקת אביו, דכיון דדר בשיבה ומקבל שם צרכיו, שם הוא ביתו, או דילמא דמ"מ מישך שייך בבית הוריו ויוצא יד"ח בהדלקת אביו. ולכאורה יש להביא ראיה מהכא גופא, דהא ר"ז כשהיה בחור היה משתתף בפריטי ורק לבתר דנסיב אמר דהשתא א"צ דמדליקין עליו בביתו, ולכאורה הא גם בבחורות היו מדליקים עליו בבית הוריו, אלא משמע דבבחורות לא סגי בהדלקת הוריו אלא צריך להשתתף בפריטי במקום שמתארח ורק אחר שנשא אשה אמרינן דאשתו כגופו ויוצא יד"ח בהדלקת ודו"ק. ויעו' בערוה"ש (ס"י רס"ג ה') שכתב לדינא החילוק בין בחור לנשוי דרק בנשוי מהני הדלקת אשתו

ונראה דנ"מ בזה לנוהגים כהשו"ע (ס"י תרע"א ב') דאפילו רבים בני הבית אין מדליקים אלא חנוכה אחת ע"ש, והשתא אי נימא כהסה"ת והמחזור ויטרי דגם בחורים יוצאים יד"ח בהדלקת אביהם, א"כ בחורים הלומדים בישיבה ומתאכסנים שם, אינם צריכים להדליק בישיבה אלא יוצאים בהדלקת אביהם, אולם אי נימא כפשטות הסוגי'

שיעור ההוראה הגאון רבי עזריאל אינערבך
הדלקת נר חנוכה למי שאינו בביתו

אוצר ההוראה הגאון רבי נפתלי נוסבוים
גדר ברכת הוראה נר חנוכה ובזיאה אופן יברך

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס
בעניני פריטוי ניטא, גדר הפתח, וענית אמן אחר הדלקת נר א'

פסקי הוראה

הדלקה לנוסע בערב חנוכה במשך כל הלילה
הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך
הדליק נר א' במקום ב' מה ידליק למחרת
הגאון רבי ישראל כרזובסקי
השתתפות בשוה פרוטה בנר חנוכה
הגאון רבי מרדכי אייכלר
אם צריך השתתפות בטמון בנר חנוכה
הגאון רבי בצלאל זקסלשטיין
מתי צריך שיראו בני הבית את ההדלקה
וסתי יכול להדליק אף כשהוא לבדו
הגאון רבי משה לאנגער
הוסף בחנוכה נר בטעות
הגאון רבי אברהם דוד לוי
כיצד רואה ששכח לשים שמן או שגשף
הגאון רבי אברהם שרגא שטיגליץ
להשתמש לאורה לצורך קטן בשבת
הגאון רבי ישראל שווארץ

הוראה לחיים

דיני חנוכה המצויים
הגאון רבי יוסף שאול אייזנשטיין

מרכז ההוראה שע"י אוצר הפוסקים "בית ווינרעב"
מוסדות סאווראן, בית המדרש היכל משה ע"ש הר"ר משה ב"ר יהודה בעער ז"ל
כתובת: רחוב אביתר הכהן 8 ירושלים

וכדמושמע מהר"ח ורי"ו דיש הבדל בין בחור לנשוי ורק בנשוי מהני משום דאשתו כגופו, א"כ בחורים שנוסעים ללמוד בישיבה צריכים להדליק בעצמם ובברכה ואין יוצאים יד"ח בהדלקת אביהם. ונראה דנ"מ נמי לנוהגים כהרמ"א (שם) דכל אחד מדליק בעצמו מצד הידור, דמ"מ באופן שנמצא במקום רחוק וקשה עליו להגיע להדלקה וגם אין באפשרותו למנות שליח שידליק עבורו, והשתא אם ההדלקה היא מעיקר הדין א"כ צריך לטרוח טובא לקיים חיובו, אולם אם מעיקר הדין יוצא בהדלקת אביו ורק משום הידור מדליק בעצמו, י"ל דבאופן שאין באפשרותו להדליק בעצמו יכול לצאת עיקר הדין בהדלקה של אביו, והיינו ע"י שיודיע לאביו שבלילה זה רוצה לצאת יד"ח בהדלקתו.

ובעיקר הפלוגתא נראה דאף אי נימא כהסוברים דיש לחלק בין בחור לנשוי וכדנתבאר, מ"מ יל"ע דאפשר דדוקא בזמנם שהיה קושי גדול בנסיעות ממקום למקום וכשנסע בחור לשיבה היה זה לזמן רב, ככה"ג יש קצת ניתוק מבית הוריו, משא"כ בזמנינו שונה המצב והשיירות מצויות טובא ובחורים חוזרים לביתם הרבה פעמים וצ"ע.

ולענין דינא דבר זה שנוי בפלוגתא בין גדולי זמנינו, דדעת מרן מו"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבחורי ישיבה מחויבים בהדלקה בישיבה מעיקר הדין ובברכה כיון דקעת הישיבה היא ביתם ושם מקום הדלקתם. וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ג סי' נ"ג) ע"ש. וכ"ה דעת בעל שבה"ל (קובץ מבית לוי - מועדי השנה פ"א סעי' ג' ובהערה שם) אלא דס"ל דיכווננו שלא לצאת בהדלקת אביהם וידליקו בברכה ע"ש. אולם מאידך יעו"ב בשו"ת אול"צ (ח"ד פמ"ז תשו' א' ובהערה שם) שכתב דכיון דחוזרים לבית הוריהם בבין הזמנים וכדומה, אין כאן ניתוק מהבית ויוצאים יד"ח בהדלקת אביהם, והביא שם שכן הורה זקן, הגאון ר' עזרא עטיה זצ"ל ע"ש. ושמתעי שגם מרן אאמו"ר זצ"ל הורה כן לבחורים ספרדים בישיבת קול תורה שיוצאים יד"ח בהדלקת אביהם כיון דאם הנהלת הישיבה תוציא אותם מהישיבה יחזרו לבית הוריהם, נמצא שקשורים עדיין עם הבית עכ"ד (עי' בהליכות שלמה פ"ד סעי' י"ב משכ"ב).¹ ויעו"ע בדברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בס' שמעתתא דמשה (שמעות משה סי' תרע"ז אות ד') בנידון כע"ז.² ולדינא נראה דלכתחילה ידליק בעצמו אך בלא ברכה, [ואם יכול ישמע הברכה מאחר] ובוזה יצא יד"ח ב' השיטות. וע"ע להלן (אות ב') אי מהני שיתוף בפריטי.

בחורי ישיבה אם יכולים להשתתף בהדלקה זה עם זה

ב. ולענין אי מהני שיתוף בפריטי, נראה דלשיטות (לעיל אות א') שמדינא יוצאים בהדלקת אביהם, ודאי

מהני שיתוף בפריטי, אולם לסוברים שמדינא צריכים להדליק בעצמם ואין יוצאים בהדלקת אביהם, יל"ע אי מהני שיתוף בפריטי במקום שיש חיוב הדלקה גמור. ויעו"ב בביאה"ל (סי' תרע"ז א', ד"ה עמו) שהביא מהפמ"ג (א"א סק"ג) שנסתפק לענין שני בעלי בתים שדרים בבית אחר ועיסתם חלוקה (והיינו דכל אחד אוכל משלו) אי מהני שיתוף, דאפשר דרק באורח היקלו להשתתף בפריטי אבל בשני בעלי בתים לא היקלו אלא צריך כל אחד להדליק משלו. וכתב הביאה"ל דבאות ח' כתב הפמ"ג דחולקים בזה הלבוש והפר"ח. וע"ש בביאה"ל משכ"ב.

ולפ"ז לענין בחורי ישיבות שאוכלים על שולחן הישיבה הרי אין עיסתן חלוקה, ונמצא דעדיף טפי מנידון הפמ"ג, ואכן דעת מרן מו"ח הגרי"ש זצ"ל דמעיקר הדין יכולים הבחורים להשתתף אחד עם השני כיון דאין עיסתן חלוקה,³ אולם דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (סי' שמעתתא דמשה, שמעות משה סי' תרע"ז ג' ובהערה ל"ג בשם מועדי ישרון) דבחורים אינם יכולים להשתתף זה עם זה דס"ל דממי לפלוגתת הפוסקים הנ"ל ע"ש. ונראה דיש לדון לדעת הגר"מ דאפשר דדוקא שיתוף בפריטי לא מהני אולם שותפות ממש במחצית השמן אפשר דאף לדידיה מהני כיון דאין חלוקים בעיסתן וצ"ע.

ובעיקר הדבר נראה דכל הנידון הוא רק לגבי שיתוף הבחורים זה עם זה אבל לענין שיתוף עם ראש הישיבה עצמו ודאי לא מהני כיון דאינם אוכלים משלו ואינם סמוכים על שולחן. וכן פשיטא דלא מהני לשלם פרוטה לקופת הישיבה והשיתוף דאכסנאי בפריטי הוא עם בעה"ב שאוכל על שולחן והכא אינו כן ודו"ק.

מי שנוסע לבית הוריו לשבת היכן מקום הדלקתו

ג. יעו"ב בביאה"ל (סי' תרע"ז א', ד"ה במקום) שכתב בשם הפר"ח דאם הולך לבית אביו או לבית חמיו עם כל משפחתו בקביעות לח' ימי החנוכה, מדליק שם וא"צ להדליק בביתו כלל ע"ש.⁴ ויש לדון במש"כ שהולך לח' ימי החנוכה אם הוא בדוקא, והיינו דרק ככה"ג שהולך לכל החנוכה (או עכ"פ לרוב ימי החנוכה) א"צ להדליק בביתו כיון דקעת ביתו הוא אצל הוריו, אבל אם הולך רק למקצת הימים אין כאן עקירה וצריך להדליק בביתו או שימנה שליח להדליק בביתו, או נימא דלאו דוקא כל ימי החנוכה אלא אף בהולך למקצת הימים ואפילו ליום אחד כיון שקובע עצמו להיות שם ביום זה אמרינן דשם הוא ביתו, ולפ"ז מקום הדלקתו הוא בבית הוריו וא"צ להדליק בבית שלו כלל.

והנה דעת החזו"א (סי' שלמי תודה סי' כ"ג ע' ר"ח) דכל יום נידון לעצמו ואם נוסע לשבת לבית הוריו, שם הוא ביתו ומדליק שם בלבד.⁴ וכ"כ מדברי האג"מ (יו"ד

ח"ג סי' י"ד אות ה') ע"ש. וכ"ה דעת מרן אאמו"ר זצ"ל (עי' הליכות שלמה פ"ד סעי' ס"ח). וכ"ה דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי - מועדי השנה פ"א סעי' ו' הערה ז'). וכ"ה דעת הגרי"ש פישר זצ"ל (סי' הליכות אבן ישראל ח"ב פמ"ה סעי' ט"ז). וכ"ה מנהג העולם. אמנם מאידך דעת מרן מו"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבענין שיקבע עצמו עכ"פ לרוב ימי החנוכה ורק ככה"ג אמרינן דשם הוא ביתו, אולם אם נוסע לשבת בלבד וכדומה, צריך למנות שליח שידליק בביתו דשם הוא ביתו לענין הדלקה. ברם שמעתי ממו"ח זצ"ל דאין דבר זה ברור בידו ולכן ס"ל דצריך לחוש לתרווייהו, חדא שימנה שליח להדליק בביתו ועוד שישתתף בפריטי עם אביו ובוזה יצא יד"ח ממו"ח. ויכול גם להדליק בבית אביו כמנהג שאכנו שכל אחד מדליק בעצמו, אלא שהברכה ישמע מאחר עכ"ד.

אמנם מנהג העולם כהחזו"א אבל נכון לחוש לדעת מרן הגרי"ש למנות שליח שידליק בביתו וגם הוא בעצמו ידליק בבית אביו והברכה ישמע מאחר, ובוזה יצא יד"ח גם אליבא דהחזו"א ודעימיה וגם אליבא דהגרי"ש זצ"ל.

חולה שנמצא בביתו בחנוכה היאך יקיים מצות ההדלקה

ד. חולה שנאלץ לשהות בביתו בימי החנוכה, אם אשתו מדליקה בביתו, יוצא בזה יד"ח אף לכתחילה, והוא דינא דאכסנאי המבואר בגמ' (שבת כג.) דר"ז היה יוצא יד"ח בהדלקת אשתו ע"ש. וה"ה איפכא דאם אשתו נמצאת בביתו והוא מדליק בביתו, הרי היא יוצאת בזה יד"ח אף לכתחילה.⁵ אמנם באופן ששניהם נמצאים בביתו ובבית נמצאים רק הילדים, נראה דאין יוצאים יד"ח בהדלקה של בניהם, דאמנם לגבי הבעל ואשתו מהני כל אחד לגבי השני, אולם שאני התם דאשתו כגופו משא"כ בהורים לגבי בנים דאין ההורים נטפלים לבניהם, ורק בנן לגבי אביו מציינו פלוגתא אם יוצא בהדלקת אביו (עי' אות א'), אבל איפכא ודאי אינו כן. (ועי' בסמוך היאך ינהגו למעשה).

וכל זה באופן שנמצאים בביתו כל ימי החנוכה או עכ"פ ברובו, אולם אם נמצאים שם רק למקצת הימים תליא בפלוגתא, דלדעת מרן מו"ח הגרי"ש זצ"ל אין כאן עקירה מביתם וצריכים למנות שליח שידליק בביתם, אולם לדעת רה"פ (אות ג') דאפילו עקירה ליום אחד שמה עקירה א"כ מקום הדלקתם הוא בביתו, ואפילו לדעת מרן הגרי"ש זצ"ל נתבאר (שם) דאינו מוכרע בידו וס"ל דצריך לצאת יד"ח בב' הבתים וא"כ גם לדבריו צריכים למצוא פתרון להדלקה בביתו.

והנה בדרך כלל אין נותנים רשות בביתו להדליק בחדרים (מחשש שריפות וכו'), ברם נראה דאם מאפשרים להדליק למטה בפתח הבנין ידליק

שליט"א דכשהיה אברך ונסע לשבת חנוכה לבית חמיו (מרן הגרי"ש זצ"ל) אמר לו החזו"א דבער"ש ידליק נר חנוכה בירושלים ובמז"ש ידליק בב"ב כשחזור לביתו, ואם רוצה להדליק בירושלים, יאכל שם סעודה אחת במז"ש וישאר ללון שם ובבוקר יאכל שם עוד סעודה אחת ע"כ. ויעו"ע בחוות שני (פ"ט סק"ג ע' ש"ט - ש"י) שכתב דהוראת החזו"א היתה דוקא בנוסע לעיר אחרת, אולם אברך שנוסע לשבת לבית הוריו שבאותה העיר, אין כאן עקירה מביתו אלא"כ הלך לכל הח' ימים דבכה"ג אפילו באותה העיר היא עקירה מביתו ע"ש.¹
2. א.ה. שמעתי ממו"ר הגר"ע אויערבאך שליט"א שהיה מעשה שחמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכב בביתו ע"י צדק בימי החנוכה ורצו לסדר לו ענין ההדלקה שם אך לא רצה ואמר שמדליקים עליו בביתו והוא יוצא בזה יד"ח. ולבסוף יצא מביתו בסוף חנוכה ובלילה האחרון היה בביתו וביקש פרי חדש ובירך עליו שהחיינו עם הדלקת הנרות.

1. א.ה. יעו"ע בס' הליכות אבן ישראל (מועדים ב' פמ"ה סעי' י"ז) דדעת הגרי"ש פישר זצ"ל דאם אין האב משלם מוונות הבן בישיבה, מחויב להדליק בישיבה מעיקר הדין, ואם משלם עבורו, אם הישיבה באותה העיר יוצא יד"ח בהדלקת אביו (ורק לרמ"א מדליק מדרין מהדרין), ואם הישיבה בעיר אחרת יש להסתפק אי חשיב ככה"ג סמוך על שולחן אביו עכ"ד ע"ש.
2. א.ה. יעו"ש שכתב דבחור שדר בישיבה ונא לבקר בבית אביו, מותר להדליק שם אף שחוזר ללון בישיבה, והטעם דאע"פ שרוב השנה הוא בישיבה ולא בבית אביו, מ"מ עדיין שייך הוא לאביו ונקרא ביתו עכ"ד.
3. א.ה. יעו"ב בס' מנשים באהל (אות רס"ו) שכ"כ מורנו הגר"ע אויערבאך שליט"א בשם חמיו מרן הגרי"ש זצ"ל.
4. א.ה. יעו"ב בשלמי תודה (שם) שהביא ששמע מהגר"ח קניבסקי

בפתח הבנין, וכן אם מדליקים שם מטעם הנהלת ביה"ח יכול להשתתף עמהם בפריטי ויוצא בזה יד"ח. ואמנם יש מי שכתב דפתח הראשי של ביה"ח כיון שעוברים שם אלפי ב"א בכל יום, יהודים ונוכרים, אין שום דבר שמייחס את ההדלקה לחולה שדר למעלה ופתח כזה אינו נחשב פתח לענין הדלקה עכ"ד (עי' בזה בס' הליכות אבן ישראל מועדים ב' פמ"ה סעי' כ"ב ובהערה שם דברי הגרי"י פ"ש דצ"ל). ברם מסבירא תמוה לומר כן דוכי בנין של מאה קומות אי אפשר להדליק בפתח הבנין למטה דהא ודאי פתח הבנין מתייחס לכל הדיירים שבבנין, וממילא ה"ה דפתח ביה"ח מתייחס לכל החולים ששוכבים בביה"ח, ולכן נראה דשפיר יכולים להדליק שם. [ולענין אי מהני הדלקה בנורות חשמל, יעוי' מש"כ מרן אאמ"ו זצ"ל בס' מאורי אש (פ"ה ענף ב). ויעו"ע בהליכות שלמה (פ"ד סעי' ג) משכ"ב. ויעו"ע בדברי מרן מו"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"ג סי' ק"א). ויעו"ע בס' פניני חנוכה (פ"ז ע' קמ"ו) מש"כ בשם מרן הגרי"ש זצ"ל].

קיום המצוה ע"י ברכת הרואה

ה. והנה באופן שאין מתאפשר כלל להדליק בביה"ח וגם אין יכול לצאת בהדלקה שבביתו [משום שנמצא בביה"ח ברוב הימים או אפילו במקצתן לדעת רזה"פ וכנ"ל (אות ג)], נראה דיברך 'ברכת הרואה' והיינו דיסתכל מחלון חדרו בנרות חנוכה שהדליקו בבנינים שממול וכדומה ויברך ביום הראשון ב' ברכות, שהחיינו ושעשה ניסים, ומיום השני ואילך יברך רק שעשה ניסים כמבואר בשו"ע (סי' תרע"ז ג) דאם לא הדליק ואין עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בביתו, מברך ברכת הרואה ע"ש.

ולענין 'ברכת הרואה' על נרות של ביהכ"ג, וכגון שאין רואה מחדרו בנינים ממול שמדליקים שם ורוצה לברך על הנרות שבביהכ"ג בתוך ביה"ח, פליגי האחרונים ד"א דכיון שהדלקה בביהכ"ג אינה מעיקר הדין אלא מחמת מנהג אינה הדלקה של חיוב ואי אפשר לברך עליה, אולם י"א דכיון שנעשה לפרסומי ניסא שפיר דמי לברך על נרות אלו אף שאינן מעיקר הדין וצ"ע לדינא.

בחור ישיבה שנאלץ לשהות בביה"ח בימי החנוכה

ו. בחור ישיבה שנמצא בביה"ח בחנוכה, הנה לשיטות שדין אכנסאי הוא גם בנן אצל אביו (עי' באות א), נראה דשפיר יכול לצאת יד"ח בהדלקת אביו, אולם לשיטות שדין אכנסאי הוא רק בבעל ואשה, א"כ בן אינו יכול לצאת בהדלקת אביו כשמקום קביעותו הוא בישיבה.

אלא דיש לדון אם יכול לצאת יד"ח בהדלקה בישיבה ע"י שליח. ונראה דלדעת החו"א ודעימיה (אות ג) דאפילו עקר מביתו ליום אחד הוא עקירה,

א"כ אין יכול להדליק בישיבה דאין זה ביתו כלל, אמנם לדעת מרן הגרי"ש זצ"ל דתליא ברוב ימי החנוכה, א"כ אם נמצא בביה"ח רק למקצת הימים, יכול למנות שליח שידליק בישיבה עבורו דהא שם הוא ביתו, אולם מ"מ קשה לסמוך על עצה זו, חדא דלרוה"פ אפילו עקירה ליום אחד היא עקירה, ועוד דגם לשיטת מרן הגרי"ש זצ"ל הרי הוא גופיה חושש לתרווייהו וס"ל דצריך הדלקה בב' המקומות (עי' אות ג) וממילא א"א לסמוך על ההדלקה בישיבה בלבד ודו"ק.

ונראה דאם יכול להדליק בפתח הבנין למטה ידליק שם (עי' אות ד), אלא דלענין ברכה, אם הוא נוהג כהשו"ע (סי' תרע"א ב) דאין מדליקים אלא חנוכה אחת, ידליק בלא ברכה לחוש לשיטות שבן ישיבה יוצא יד"ח בהדלקת אביו (עי' אות א), ואם הוא נוהג כהרמ"א שכל אחד מדליק בעצמו מדין מהדרין, ידליק למטה בברכה. ואם אין נותנים רשות להדליק למטה אולם מטעם הנהלת ביה"ח מדליקים חנוכה אחת בפתח הבנין ישתתף עמהם בפריטי וסגי בזה, ואם אין מאפשרים להדליק כלל, לא בחדרים ולא למטה בבנין, ע"י לעיל (אות ה) מה שנתבאר לענין 'ברכת הרואה' ע"ש.

העולה מהדברים

א. אדם נשוי שמתארח בחנוכה אצל אחרים, אם אשתו מדליקה עליו בביתו יוצא בזה יד"ח אף לכתחילה וא"צ להשתתף בפריטי כלל (אות א). וה"ה איפכא בהדלקת האיש מועילה לאשה לצאת יד"ח אע"פ שאינה בביתה (אות ד). ברם אם מתארח עם אשתו אצל אחרים ובניו מדליקים בביתו, אין ההורים יוצאים יד"ח בהדלקת בניהם וצריכים להשתתף בפריטי בבית מארחיהם (אות ד).

ב. לענין בחורי ישיבה אם יוצאים יד"ח בהדלקת אביהם, נחלקו בזה גדולי זמנינו, ד"א דכיון שהם לומדים ומתאכנסים בישיבה הרי ששם הוא ביתם לענין הדלקה, ואין יוצאים יד"ח בהדלקת אביהם, אולם י"א דכיון שבאים לביתם כמה פעמים כגון בבין הזמנים וכו', וכן אם עוזבים את הישיבה חוזרים לבית הוריהם, הרי הם קשורים עם הבית ויוצאים יד"ח בהדלקת אביהם. ונראה דלכתחילה ידליק בעצמו בלא ברכה [ואם יכול ישמע הברכה מבחור שנוהג כהרמ"א ומדליק מדין מהדרין] ובוה יצא יד"ח ב' השיטות (אות א).

ג. בפלוגתא הנ"ל הנ"מ היא לנוהגים כהשו"ע שאין מדליק אלא בעה"ב בלבד ושאר ב"ב יוצאים יד"ח בהדלקתו, דאם נחשבים כסמוכים על שולחן אביהם, שפיר יוצאים יד"ח בהדלקתו, אולם אם אינם חשובים כסמוכים על שולחן אלא הבית שלהם הוא בישיבה, צריכים להדליק בישיבה בברכה. וכן נ"מ לנוהגים כהרמ"א שכל אחד מדליק בעצמו מדין מהדרין, דמ"מ באופן שנמצא במקום חרוק וקשה

עליו טובא להגיע לישיבה ואין באפשרותו למנות שליח שידליק עבורו, דאם ביתו הוא בישיבה, צריך לטרוח טובא לקיים חיובו שם, אולם אם מעיקר הדין יוצא בהדלקת אביו ורק מדין מהדרין מדליק בעצמו, י"ל דבכה"ג יכול לצאת עיקר הדין בהדלקה של אביו (אות א).

ד. לענין אי מהני שיתוף בפריטי בבחורי ישיבות, הנה שיתוף עם ראש הישיבה ודאי לא מהני כיון דלמעשה אינם סמוכים על שולחןו שהוא אוכל בביתו מעיסתו והם אוכלים בישיבה מהאוכל של הישיבה, אולם לענין שיתוף הבחורים זע"ו נראה דמהני כיון דכולם אוכלים מעיסה אחת. ובוה עדיף מפלוגתת הפוסקים לענין שני בעלי בתים שאוכלים כל אחד מעיסתו כיון דכאן אין חלוקים בעיסתן (הגרי"ש אלישיב זצ"ל). ומ"מ נראה דעדיף טפי שישתתף שיתוף גמור במחצית השמן (ולא רק בפרוסה) דבכה"ג יתכן דאף לדעת הגר"מ פיינשטיין מהני זע"ו (אות ב).

ה. מי שנוסע לבית הוריו לשבת חנוכה, לדעת החו"א ודעימיה עקירה ליום אחד היא עקירה, ומדליק בער"ש בבית הוריו בלבד, ודעת מרן הגרי"ש זצ"ל דכל שלא עקר לרוב ימי החנוכה יש לחוש דלא היא עקירה וצריך למנות שליח שידליק בביתו, ובנוסף לכך ידליק גם בבית הוריו בלא ברכה לחוש לסוברים דהיא עקירה. ונראה דאמנם מנהג העולם כהחו"א, מ"מ נכון לחוש לדעת הגרי"ש זצ"ל ידליק בב' המקומות כדנתבאר (אות ג).

ו. מי שנאלץ לשהות בביה"ח בימי החנוכה, אם נמצא שם רוב ימי החנוכה לכו"ע זהו ביתו לענין הדלקה, ואם נמצא שם רק במקצת הימים, לדעת החו"א ודעימיה אף בכה"ג זהו ביתו לענין הדלקה דעקירה ליום אחד היא עקירה, ולדעת מרן הגרי"ש זצ"ל צריך למנות שליח להדליק בביתו הראשון וגם צריך לחוש להדלקה בביה"ח בלא ברכה או להשתתף בפריטי (אות ד). ועיי' בסמוך היאך ינהג למעשה.

ז. והנה למעשה יש קושי בהדלקה בביה"ח שאין נותנים רשות להדליק בחדרים מחשש שריפה, ולכן נראה דאם יכול להדליק בפתח הבנין או להשתתף שם בהדלקה, כגון באופן שהנהלת ביה"ח מדליקים שם יעשה כן, ואם גם זה לא מתאפשר, יברך 'ברכת הרואה' אם יכול לראות חנוכיות בבנינים שממול ביה"ח (אות ד).

ח. ולענין 'ברכת הרואה' על נרות ביהכ"ג שבביה"ח, בפשוטו תליא בפלוגתת הפוסקים אם מברכים 'ברכת הרואה' על נרות של ביהכ"ג, ד"א דכיון שאינו מדין הש"ס אלא ממנהג אין לברך על כך, וי"א דכיון שנעשה לפרסומי ניסא מברכים עליהם. ולדינא צ"ע (אות ה).

ט. וכל זה לגבי בחור אבל בנשוי שמדליקים עליו בביתו יוצא בזה אף לכתחילה וא"צ הדלקה או שיתוף בביה"ח כלל (אות ד).

דומה לזה מה שנהגו הראשונים להדליק נרות של חנוכה בבית הכנסת כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר כל הברכות לפניהם. גם שיצאו ידי חובתם הרואים שאין להם בית לברך שם ע"ל. ומבואר בדבריו דאחד הטעמים שתקנו הדלקה בביהכ"ג הוא כדי שאלו שאין להם בית יוכלו לברך ברכת הרואה בנרות ביהכ"ג. ולפי"ז נראה פשוט שיש לברך על נרות ביהכ"ג ברכת הרואה דהא על זה גופא נקבעה התקנה שיברכו על נרות ביהכ"ג. ויעו"ע בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' ק"ג) ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ס"ח) דנראה שדפשיטא להו דמברכים על נרות ביהכ"ג ולא נחתי להא דהוא רק מנהג והיאך יברכו עליהם. ויעו"ע במנח"א דנראה מדבריו כעין המבואר בס' המכתם דכתב שם דטעם ההדלקה בביהכ"ג הוא כדי שיברכו עליהם ברכת הרואה אלו שאין יכולים לבוא תוך החצ"ש ולברך על נרות של אחרים ע"ש.

6. א.ה. ע"י בא"א מבוטשטאטש (סי' תרע"ז ג) שנסתפק בזה דכיון דאינו מדין הש"ס אין לברך על כך 'ברכת הרואה', או דילמא כיון דהדלקה זו היא קבועה בכל תמוצות הגולה ע"י חז"ל האחרונים ראוי לברך על כך והניח בצ"ע. ויעו"ע באג"מ (א"ח א' סי' ק"צ - ע' שכ"ט ד"ה וצריך לומר) דנוטה לומר שלא לברך כיון שאינם אלא מצד המנהג אך אינו מוכרע בידו ע"ש. ויעו"ע בס' אשרי האיש (מועדים פ"ח סעי' ז) שהובא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שאין מברכים 'ברכת הרואה' על הדלקה של ביהכ"ג. ומאידך יעוי' בקובץ מבית לוי (מועדי השנה - פ"א סעי' י"א) דדעת השב"ל דגם על נרות ביהכ"ג אפשר לברך כיון שגם זה בכלל הפרסומי ניסא ע"ש. והנה בס' המכתם (פסחים ק"א ע"א) בהא דמבואר בגמ' דתקנו קידוש בליל שבת בביהכ"ג לאפוקי אורחים יד"ח, כתב דגם השתתף במקום שאין אורחים יש לנו לקדש ממנהג החכמים הראשונים. וכתב על כך וה"ל

אוצר ההוראה

תשובת מערכה ופסק הלכה בנושא העומד על הפרק

הגאון רבי נפתלי נוסביום שליט"א

בענין ברכת הרואה נר חנוכה ובענין רוב וס"ס בברכות ובספק מצוות דרבנן

מברכים בורא נפשות על בריה, שדברי הירושלמי אינם מוסכמים, אבל באופן שיש לו ספק אם היה בברי' כזית, נמצא שיש לו ב' סיבות שצריך לברך ברכת בורא נפשות, א. שאפשר שהיה בזה כזית, ב. אפי' אם לא היה בזה כזית, הרי דעת הירושלמי שעל ברי' מברכים אפי' אם אין בה כזית, ונמצא שיש כאן ב' סיבות לחייב, אז האם נאמר שכשיש ספק ספיקא לברך, מברכים, ואין אומרים ספק ברכות להקל, ואומר החיי אדם שאפי' בכה"ג אין מברכים, אלא אמרין ספק ברכות להקל.

ולכא'ו יל"ע שמ"ש מרוב, שמהגמ' הוכחנו שעל פי 'רוב' אפשר לברך, ולמה שס"ס לא ייחשב כרוב, הרי יש יותר צדדים לחייב, וצריך לחלק שרוב הוא דין שהולכים באיסורים אחר הרוב, משא"כ ס"ס הוי צירוף של ספיקות, ואי"ז דבר החלטי כמו רוב, אלא הוי צירוף של ספיקות, וכל ספק הוא הרי ספק שקול, ורק בצירוף יש כאן רוב צדדים לחייב, וממילא לא סגי בזה.

ב. הגרעיק"א מביא קושיא (בשם אחיו הג"ר משה) שהנה במחבר (ס' תרע"ב) כ' שלאחר שדלק הנר חצי שעה מותר להשתמש לאורה, [שאנן קיי"ל שנ"ח אסור להשתמש לאורה, אבל המחבר אומר שזה דווקא בחצי שעה הראשונה, אבל לאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה], שהמצוה כבר נגמרה, [והמ"ב מביא שיש מחמירים משום הרואה שלא ידע לחלק בין תוך הזמן לאחר הזמן, אבל המחבר פוסק שלאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה], ולפ"ז הרואה נר חנוכה לאחר שכבר דלק חצי שעה, מסתבר שאינו יכול לברך ע"ז ברכת הרואה, שאם המחבר אומר שמותר להשתמש לאורה, וכ' במחבר שגם יכול לכבותו, אז מסתבר שאין מברכים ע"ז ברכת הרואה, ומק' הגרעיק"א בשם אחיו שא"כ אין אפשר לברך ברכת הרואה על נר חנוכה, הרי אפשר שכבר עברה חצי שעה מעת ההדלקה.

וצ"ל לכא'ו שאיירי באופן שיועד שהוי עדיין בתוך החצי שעה, דהיינו או שראה שהלה הדליק, או שאיירי שהכוס מלא בשמן, או שהוי בחצי השעה הראשונה שאפשר להדליק, [ואף שאפשר שהלה הדליק מפלג המנחה, אבל הרי צריך שידלק החצי שעה לאחר צאת הכוכבים], אבל באופן שאין לו א' מהסימנים הללו, אפשר שבאמת לא יוכל לברך.

אבל אולי אפ"ל סברא, וצ"ל"ד אם היא נכונה, שאפשר שיש כאן כא' חזקה שהנר הודלק כמה שיותר מאוחר, וכמו שיש חזקה במקוה שיש ספק מתי נחסר, שאומרים שהיה שלם ונחסר כמה שיותר מאוחר, אבל למעשה שם היה באמת חזקת שלם, אבל כאן אין חזקה שעדיין לא הדליק, אבל אפ"ל שיש

בפתח], וכ' ברמ"א [והמקור הוא הר"ן] שמ"מ אין מברכים על ההדלקה שמדליקים מפני החשד. ויש להסתפק מה"ד לגבי ברכת הרואה, האם מברכים ברכת הרואה על נר שהדליקוהו רק מפני החשד, שלמעשה סו"ס הוי נר שהודלק לצורך הנס, שאה"נ אין בזה חיוב גמור, אלא מפני החשד, אבל סו"ס הודלק הנר הזה בשביל הנס של חנוכה, ואמנם ברכת המצות אין ע"ז וכמו שמביא הרמ"א בשם הר"ן, אבל לגבי ברכת הרואה אפ"ל סו"ס הוי נר שהודלק לצורך הנס של חנוכה, וממילא אפשר שיש בזה ברכת הרואה, אבל אפשר לומר שלא, שכמו שאין ע"ז את הברכה המצוות, אפשר שהה"ד ברכת הרואה לא תיקנו ע"ז.

וי"ל שתלוי בטעמים שהבאנו, שלתוס' שהטעם שתיקנו ברכת הרואה הוא משום חביבות הנס, אולי יש מקום לומר שגם נר שהדליקוהו מפני החשד יש ג"כ מקום לברך על הרא' מפני חביבות הנס, אבל לשאלות אפשר שאין בזה ברכת הרואה, שכמו שלא תיקנו ברכה על ההדלקה עצמה, אפשר שגם לא תיקנו ברכת הרואה בזה, שכל מה שתיקנו בזה ברכת הרואה הוא מכיון שמתנוצץ בו הנס שהיה בביהמ"ק, אבל נר שהוא מפני החשד, שאי"ז הנס, שאי"ז סיבת הנס, והוי רק מפני החשד, אז לפי השאלות יותר מסתבר שאין מברכים ברכת הרואה על נר זה.

ולפ"ז מתעוררת קושיא לכא'ו, שאליבא דהשאלות איך יכול אדם לברך ברכת הרואה כשרואה נר חנוכה, הרי אפשר שהוי נר שהדליקוהו מפני החשד. וצ"ל שהולכים אחר הרוב, שרוב נרות של חנוכה אינם מודלקים מפני החשד, אלא מחמת המצוה, וממילא תולים שגם הנר הזה הוא מהנרות שהודלקו לצורך המצוה, ועל סמך של רוב אפשר לברך, וכמו שמבואר להדיא בגמ' (ברכות דף נ"ג) שכ' שאם א' נכנס לעיר במוצאי שבת, ורואה אור - נר, וצריך לברך בורא מאורי האש, והדין שעל נר של גויים אין מברכים, והוא אינו יודע אם הנר הזה של ישראל או של עכו"ם, אז כ' בגמ' שאם רוב העיר ישראל מברך, ואם רוב העיר עכו"ם אינו מברך, ומבואר שעל סמך רוב אפשר לברך.

אבל צריך להוסיף, שהנה הכלל שספק ברכות להקל, [מכיון שיש לאו של לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא, ואם אינו חייב בברכה ה"ז ברכה לבטלה ועובר על לאו, ולחלק מהראשונים הוי לאו דאוי, וי"ס שהוי איסור דרבנן], ומביא המ"ב (ס' רט"ו) בשם החיי אדם, שאיך יהיה במקום ספק ספיקא, שיש שני צדדים שחייב לברך, וכגון שאכל בריה ויש לו ספק אם היה בה כזית, שידועה שיטת הירושלמי שסובר שאם אכל בריה - אפי' פחות מכזית - כגון שאכל ענב שלם, חייב לברך עליו בורא נפשות, ולהלכה אומר המחבר שאין

א. הנה במצוות נר חנוכה רואים דבר מחודש שלא מצאנו בשום מצוה, שבכל המצוות מברכים עליהם בשעת עשיית מעשה המצוה, אבל כשאדם רואה חפץ של מצוה אינו מברך ע"ז, שהרואה לולב או שופר אינו מברך עליהם, ואילו בנר חנוכה חזינו דבר חדש, שהרואה נר חנוכה כ' בגמ' (שבת דף כ"ג) שצריך לברך, [והגמ' מפרטת איזה ברכה מברכים, שביים הראשון המדליק מברך שלש - להדליק, שעשה ניסים ושהחיינו, והרואה מברך שתיים - שהחיינו ושעשה ניסים, שלהדליק א"י לברך, שאינו מדליק, ובשאר הימים המדליק מברך שתיים - להדליק ושעשה ניסים, והרואה מברך א' - שעשה ניסים], ומק' תוס' (בסוכה דף מ"ו) מ"ש נ"ח משאר מצוות שתיקנו עליה ברכת ראי', [וכמובן שבש"ע כ' שהרואה מברך דווקא אם אין מדליקים עליו והוא לא ידליק, אבל איך שיהיה רואים כאן מושג חדש, שבשאר מצוות אין מוצאים ברכה זו, שאם רואה שופר בר"ה, אף שא"י לתקוע ואין לו מי שיתקע עבורו, אין מברך על הרא'].

ומת' תוס' "משום חביבות הנס", ותוס' רצה לומר עוד טעם מכיון שיש כמה בנ"א שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, וממילא כדי שיהיה לכם קשר למצוה תיקנו לברך על הרא', אבל תוס' דוחה שא"כ גם לגבי מזוזה יש כמה בנ"א שאין להם בית ואין להם מזוזה, ובכל זאת לא תיקנו לברך על הרא', ותוס' נשאר עם הת' הראשון שמשום חביבות הנס תיקנו חז"ל דבר מחודש שאין בשום מקום.

ובשאלות כ' תי' אחר, שבגמ' ברכות כ' שהרואה מקום שנעשו לו ניסים או שנעשו לאבותינו ניסים, מברך ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה, ואומר השאלות שנרות חנוכה הם הרי נגד הנס שהיה בבית המקדש, שהוי כא' רמז לניסים שהיו בביהמ"ק בהדלקת המנורה, וממילא כשרואה נרות חנוכה מתנוצץ הנס של נרות חנוכה שהיה בבית המקדש, וממילא הוי בגדר מקום שנעשו ניסים לאבותינו, שכמו שכשאדם נמצא במקום שנעשה שם נס, ה"ה מברך על הנס, הנס, הה"ד כאן, שראיית נרות חנוכה הוי מעין נרות חנוכה שהיו בבית המקדש, אז כא' מנתוצץ בו הנס במקום שנעשה הנס, וממילא מברכים על הרא'.

והנה בהמשך הסוגיא מבואר שלפעמים צריך להדליק מפני החשד, שחצר יש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות, ומס' הגמ' הוא משום חשדא דבני מתא, דאיכא דחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק, בהך פיתחא נמי לא אדליק, וממילא תיקנו חז"ל שחצר שיש לה ב' פתחים צריך להדליק בשני הפתחים, [וכמובן שהיינו בומניהם שהדליקו

<<<

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א

שאלות בהלכות חנוכה

שאלה:

בבתים רבים יש בחלל הפתח שתי דלתות שכל דלת סותמת חצי הפתח ומכיון שאחת מן הדלתות מספיק לכניסה ויציאה הדלת השני נעולה ע"י בריח כל השנה ואין פותחין אותה אלא לעיתים רחוקות. והנה בני"ח קי"ל מצותו שיניחנו בטפח הסמוך לפתח מצד שמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונ"ח בשמאל כדי שיהא מסוכב במצוות. בני"ד שהפתח מצד שמאל סתום כל השנה האם ישים המנורה בטפח הסמוך להמשקוף או שישים המזוזה בטפח הסמוך לסוף הדלת הקבועה דהיינו הטפח הסמוך לחלל הפתח שנכנסים ויוצאים בו.

תשובה:

נראה לחלק דאם הדלת הסגור קבוע במסמרים אזי ישים המנורה בטפח הסמוך לסוף הדלת הקבועה דהיינו טפח הסמוך לחלל הפתח שיוצאים דרכו. אבל אם הדלת אינו קבוע במסמרים ורק שהדלת סגור ולצורך פותחין הדלת, או ישים המזוזה בצד המשקוף.

שאלה:

בשאר הלילות כשמדליקין כמה נירות אם יכול לענות אמון על ברכה ששמע לפני שהדליק שאר הנירות אחר שהדליק נר הראשון.

תשובה:

נראה דיכול לענות אמון כיון דמדינא יצא בנר הראשון שהדליק, ואם מותר לומר הנירות הללו ש"ו לפני שהדליק הנר השני ע"י סי' תרע"ו ס"א ע"י"ש ב"א"כ כ"ש שיכול לענות אמון, ויל"ע אם התחיל לומר הנרות הללו אחר שברך לפני שהדליק נר הראשון אי הוי הפסק ומסתבר דלא הוי הפסק כיון שהפסק מעניני הנירות.

שאלה:

אם יוצאין פרסומא ניסא לבני רשות הרבים אם אינם מבחינים הנירות רק ע"י הטיית הראש.

תשובה:

נראה דלא חשוב פ"נ לבני רשות הרבים כיון שאין רואין להדיא וכן הורה הגריש"א ז"ל.

ונראה ראי' לזה מה דקי"ל באם הניח המנורה למעלה מעשרים אמה דלא יצא משום דלא שלטא ביה עינא והיינו שאינו רואה הנ"ח בדרך הילוכו הגם דאם מרים עיניו למעלה ודאי יכול לראות הנר חנוכה. מ"מ בעינן שיהא נראה הנירות בדרך הילוכו בלי הטיית הראש למעלה ה"נ בעינן שבני רשות הרבים יראו את נר החנוכה בלי הטיית הראש לצדדין.

שאלה:

מי שמדליק נ"ח בפתח ביתו הפונה לרשות הרבים אי ידליק משמאל הפתח כדין או בני רשות הרבים אינם רואין כ"כ הנירות, אבל אם ידליק הנ"ח מצד ימין יהא ניכר היטב לבני רשות הרבים הנ"ח ויהא טפי פרסומא ניסא מה עדיף פרסומא ניסא או הדלקה מצד שמאל הגם שאינו כ"כ פ"נ.

תשובה:

מסתבר דעדיף טפי פרסומא ניסא מהדלקה בצד שמאל, ונראה קצת ראי' ממה שכ' הפרמ"ג מי שדר בעלייה ומניח הנ"ח בחלון הפונה לרשות הרבים יכול להניח על החלון אפילו הוא למטה מי"ט, הרי דמעלת פרסום הנס עולה על מעלת הנחה מתחת י"ט. ה"ה דמעלת פ"נ עולה על מעלת הדלקה בשמאל כדי שיהא מוקף במצוות.

<<<

חזקה שהרי עד שהגיע הזמן עדיין לא הדליק, או אולי שייך לומר שיש חזקה שהדליק כמה שיותר מאוחר, וממילא אולי שייך לומר שגם אם הרואה אין יודע שלא עברה חצי שעה, החזקה תאמר לנו שמן הסתם הדליקו מה שיותר מאוחר, ויכול לברך, אבל יל"ע אם סברא זו נכונה, [וגם יכול להיות שיש ריעותא בחזקה הזאת מכיון שיש ענין להדליק בזמן].

ג. הנה בברייתא (בדף כ"א): כ' שמצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ויש בגמ' ג' פירושים בברייתא, פי' א' שהנר צריך לדלוק משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ואפי' נכבה באמצע חייב לחזור ולהדליק, ואנן לא קי"ל כפי' זה, שקי"ל כבתה אין זקוק לה, ובביאור הברייתא לדין אומרת הגמ' ב' פי', א. דאי לא אדליק מדליק, שאם לא הדליק בתחילת הזמן יכול עדיין להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ולפי' הזה אם עבר הזמן של תכלה רגל מן השוק כבר א"א להדליק, שהגמ' אומרת שאם לא הדליק בזמן מדליק עד תוך חצי שעה, אבל אחרי הזמן הזה א"א להדליק לפי תי' הזה.

ב. מפרשת הגמ' 'לשיעורה', שצריך שישים בשעת הדלקה כמות שמן שיכולה לדלוק חצי שעה, ואם שם בתחילה כמות שא"י לדלוק חצי שעה, לא יצא יד"ח, ואפי' אם יוסיף שמן לאחמ"כ לא יועיל, ולפי' הזה אפשר להדליק גם לאחר

השמשות יצטרך ליטול לולב, ואה"נ לא יברך, אבל ה"ה מחוייב ליטול לולב, שיכול להיות שיקיים את המצוה, והרי הוא בודאי חייב במצוה.

אבל אליבא דהר"ן, והפוסקים בהל' סוכה מביאים כדברי הר"ן, שא"צ ליטול לולב בבין השמשות, לכאור' צ"ע מאי שנא נ"ח שנתוס' אומר שצריך להדליק מספק, ואומר הפר"ח חידוש, שמכיון שנר חנוכה היא מצוה מיוחדת של פרסומי ניסא, ממילא החמירו בזה גם בספיקות, וצריך להדליק מספק, אבל למעשה אי"ו פשוט כ"כ, שבמג"א כ' שבספיקות מספקא דדינא ג"כ א"צ להדליק, ויש נידון בזה.

ולמעשה עיקר הסברא של הפר"ח מוזכרת גם בשער הציון, שכ' שאסור ללמוד ואסור לאכול קודם הדלקת נ"ח, ואפי' התחיל פוסק, ומק' השעה"צ למה צריך להפסיק, הרי בעלמא הכלל שבמצוה דרבנן א"צ להפסיק, ואומר ב' סברות, א. שיכול להיות כתי' הראשון בגמ' שאחרי חצי שעה א"א להדליק כלל, ב. שמכיון שיש בזה פרסומי ניסא, ממילא משום פרסומי ניסא ה"ה צריך להפסיק, והשעה"צ אין מדבר לגבי ספיקות, אלא לגבי מה שצריך להפסיק, אבל רואים הענין שבמצוות שיש בהם פרסומי ניסא החמירו יותר, ובוה מיישב הפר"ח את ד' התוס' שגם בספק צריך להדליק, רק שלכאור' לא יברך, שבספק מצוה אין מברכים מספק.

הזמן של תכלה רגל מן השוק, שלתי' הזה הכוונה עד שתכלה רגל מן השוק הוא שיעור כמה זמן צריך הנ"ח לדלוק, אבל לא שזמן המצוה הוא רק באותו חצי שעה. ואומר תוס' שאם איחר לאחר חצי שעה, ידליק מספק, דהא משני שנינו אחרינא, והיות והוי ב' תי', או יש לנו ספק, ומספק ידליק, [ולגבי ברכה לכאור' א"י לברך שהוי ספק].

ומק' השפ"א למה צריך להדליק, הרי הוי ספיקא דרבנן שהרי אפשר שכבר עבר זמן המצוה, ובר"ן (במס' סוכה) כ' לגבי מצות לולב שבגבולין ה"ה מדרבנן כל שבעה, שאם א' לא נטל לולב עד השקיעה, ונזכר לאחר השקיעה, אינו צריך ליטול לולב, שהרי יתכן שכבר עבר הזמן המצוה, שאולי הוי כבר לילה, וכל החיוב הוא רק מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, ומק' השפ"א שגם כאן נ"ח הרי הוי רק מדרבנן, ולמה אומר תוס' שמספק צריך להדליק.

ובאמת השפ"א חולק על ד' הר"ן בסוכה, ואומר שבזה לא אמרינן ספקד"ר לקולא, שהרי בודאי חייב במצוה, וממילא ה"ה צריך לעשות את כל המאמצים, שאפשר שבכל זאת כן יקיים המצוה, וספקד"ר לקולא אמרינן רק אם הספק הוא אם בכלל חייב במצוה, אבל כשאדם בודאי חייב במצוה, ובודאי לא קיים אותה עדיין, ורק יש לנו ספק אם יוכל לקיימה, בזה אומר השפ"א שבודאי ה"ה צריך לקיים המצוה, שאפשר שכן יקיים המצוה, וחולק שם על הר"ן ואומר שבבין

פסקי הוראה

מענה על שאלות אשר באו אל פתחי הרבנים ונימוקם עמם מהיכן נדונו

הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך שליט"א

מקום ההדלקה לנוסע בערב חנוכה אחר פלג המנחה במשך כל הלילה

צדדי השאלה:

האם מועיל הדלקה באכסניא מפלג המנחה כשבליילה לא ידור שם, ואי יועיל הדלקה בביתו בליל חנוכה כאשר אצלו עדיין ערב חנוכה.

שאלה:

א' שנסע עם ב"ב לארה"ב ועמד לחזור ביום א' דחנוכה, דהיינו שיצא מזהאכסניא בארה"ב בערב חנוכה לאחר פלג המנחה קודם צאת הכוכבים, ונחת בארה"ק למחרת בבוקר, אולם יש לו פה בן בישיבה שיכול להדליק בביתו, מזה היה עליו לעשות האם להדליק באכסניא בארה"ב קודם יציאתו לדרך, או שבנו ידליק עליו בביתו, [והנה במטוס מלבד הנידון אם יש לזה דין בית, הרי אי אפשר להדליק שם בנר, אבל מחו' הגאון רבי שלמה קאהן שליט"א מרבני בית ההוראה, המציא מנורה עם סוללות ואף עשה כן למעשה והדליק במטוס, וכתב קונטרס לברר שיטתו, אולם השאלה היא במי שאין לו מנורה כזאת או שרוצה להדליק דווקא נר.]

תשובה:

הלכה צריך להדליק בשניהם, גם באכסניא אחר פלג המנחה, אפילו שזה לא ביתו בחנוכה, והבן גם הוא ידליק בבית אביו בזמן הדלקה אפילו שאצל אביו ערב חנוכה. לצאת ידי חובת הגוף וגם חובת הבית.

והמבואר בדבריו מהלך חדש בגדר מצות נר חנוכה, ידיוע החקירה האם היא חובת הגוף או חובת בית, [וכבר דנו בזה הפנ"י והשפ"א בסוגיא דכבתה ועי' תוס' סוכה מ"ו ע"א ד"ה הרואה, ומחלוקת הרמב"ם והרמ"א אם בעה"ב מדליק לכל בני הבית או שכל אחד מדליק, ותוספות חדשים בשו"ת חכ"צ (סי' י"ג) ואכמ"ל]

והברוך טעם חידש דבאמת יש ב' חייבים חובת הגוף וחובת בית, ומעיקר הדין יוצא חובת הגוף בזה שאחד מבני הבית מדליק, אבל תקנו דין מהדרין שכל אחד יכול להפקיע עצמו ביחס לחובת הגוף ולהדליק בפ"ע הגם שיצא כבר חובת הבית דמזה אי אפשר להפקיע עצמו שסוכ"ס יש נר בבית, ולכן באכסניא שמדליקים עליו בביתו שכל הרמ"א שיכול להדליק בברכה, אין הגדר שאינו יוצא בכלל בהדלקת ב"ב אלא דמפקיע עצמו מחובת הגוף אבל ידי חובת הבית יצא, ומשום חובת הגוף יכול להדליק גם בבית הכנסת. ואמנם דלא מסתבר דיכול להדליק ברחוב, דלא מצינו הדלקה אלא בפתח ביתו או בפנים, אבל הא מיהא מוכח דמשום חובת גופו אין צריך שיהא ביתו, אלא יכול להדליק גם בביתו. ולפי"ז נראה דבנידון דידן כיון דידליקו עליו בתוך ביתו, ולא נשאר אלא חובת הגוף, יכול גם להדליק באכסניא, אחר פלג המנחה, הגם שבתחלת חנוכה לא יהיה שם.

ובנוגע להדלקת הבן שמדליק כשעדיין ערב חנוכה אצלו, י"ל דעיקר השאלה אם אפשר לצאת בהדלקה זו לכאורה תליא האם זה חובת הגוף או חובת הבית, דאמנם אם זה חובת הגוף י"ל דלא שייך לצאת ידי חובה קודם זמן החיוב, אבל אם זה חובת הבית י"ל דתלוי במקום הבית, וממילא מצד חובת הבית יצא בהדלקת בנו, אלא דיכול להפקיע דאינו יוצא חובת הגוף, ויתכן שממילא אינו יוצא, וא"כ שפיר יכול להדליק מצד חובת הגוף. ולסיכום יוצא שחובת הבית יצא בהדלקת הבן, וחובת הגוף יוצא בהדלקתו באכסניא אחר פלג המנחה.

לעצם חיוב הדלקת הנרות, וכמו במגילה דקורא יחיד.

ובדעת המג"א נראה לומר דבעצם חז"ל קבעו זמן דעד שתכלה רגל מן השוק כדי שיהא פרסומי ניסא, ואמנם שבדיעבד יכול להדליק אח"כ, אבל צריך עכ"פ שיהיה פרסומי ניסא, ומה שהק' החמד משה מדברי הש"ג בשם ריא"ז דאף אם הוא לבד בין הגוים צריך להדליק, ל"ק דהא מדליק בזמן שתיקנו חז"ל, אבל במדליק לאחר זמנו צריך שיהיה עכ"פ פרסומי ניסא בפועל.

אלא די"ל דבזמנינו עדיין לא כלה רגל מן השוק בשעה זו ויש לדון בזה אם אפשר לומר סברא זו גם להקל, ולכתחלה בודאי צריך שיהיו עוד אנשים בהדלקה זו.

אמנם יש לדון לענין ברכת שהחיינו, דכ' המג"א (סי' תרע"ו) דאם לא בירך משום דסמך על הדלקת ב"ב אם בא בליל שני בביתו ומדליק א"צ לברך שהחיינו, וכן פסק המ"ב (סק"ז) ונמצא דאם בנו מדליק עבורו שוב אינו יכול לברך שהחיינו.

ונראה לענ"ד שידליק באכסניא אחר פלג המנחה, אפילו שזה לא ביתו בחנוכה, והבן ידליק בבית אביו בזמן הדלקה אפילו שאצל אביו ערב חנוכה, בהקדם דברי הגאון רבי ברוך פרענקל ז"ל בהגהותיו לשו"ע (סי' תרע"ו) וז"ל בריב"ש מבואר הטעם דאין יוצאין בנרות המדליקים בבית הכנסת דמצות חנוכה נר איש וביתו, ולפי"ז יש לכאורה לומר דאם אורח מדליק בנרות בית הכנסת א"צ להדליק גם באכסניא, דגופיה נפטר במה שהדליק בעצמו בבית הכנסת, וביתו מדליקו עליו עכ"ל. [ובשער הציון (סי' תרע"א) מביא דבריו אלא שכל שנסתפק בזה, וכנראה משום דכתב "לכאורה" וצ"ל דקאי בשי' הרמ"א בשם תה"ד ומהרי"ל דאעפ"י שמדליקו עליו בביתו אם רוצה להחמיר על עצמו מדליק ומברך עליהם וכן נוהגין. אבל כה"ג שכבר הדליק בביתו א"צ להדליק באכסניא.

הנימוק:

והנה אי' בשו"ע (סי' תער"ב ס"א) דיש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, וכ' הפר"ח דיכול לברך, וכ' הברכי יוסף שהגם שהמחבר כתב "יש מי שאומר" אין בזה מחלוקת, אלא דכתב כן בגלל שהיא שיטה מחודשת, וכ"כ המחצית השקל וכן פסק המ"ב (סק"ג) וא"כ לכאורה היא עצה נכונה. ואמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פ"א) כתב דלא יברך, אבל כיון דהוי שעת הדחק שיוצא לדרך בודאי אפשר לסמוך על הפר"ח והמ"ב.

אולם יש לדון דאפי' אם נימא דאפשר להדליק ולברך, הרי עדיין חל חיוב הדלקה, אלא דאפשר להקדים, וממילא בנידון דידן שעזבו את האכסניא ולא יהיה שם בשעת החיוב, נמצא דבחנוכה אין זה ביתו, א"כ בפשטות אינו יכול לצאת בהדלקה זו, ולא דמי למי שעובר דירתו בליל חנוכה, או חתן ביום חופתו שעוזב בית הוריו, דכל זמן שלא עזבו יכולים להדליק בבית שנמצאים בתחלת הלילה, ומשום דבשעת חלות החיוב הוי ביתו ועוקר דירתו אח"כ, משא"כ כאן.

ובנוגע שבנו ידליק עליו בביתו, הנה כשמדליקים פה באה"ק בצה"כ הרי בארה"ב ערב חנוכה, ויש לעיין אם יד"ח בהדלקה זו, [עיי' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' מ"ו] אלא שיכול להדליק מאוחר אחר חצות הלילה, כשזמן צה"כ בניו יורק, אלא דיתכן דכבר כלה רגל מן השוק, וצריך להדליק כשיש עוד בני בית לפרסומי ניסא, וכמש"כ המג"א (סק"ז) אהא דמבואר בשו"ע (שם ס"ב) דמדליק והולך כל הלילה, דדוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה, ואולם בס' חמד משה (הובא בשעה"צ סק"ז) חולק וסובר דאפי' אם א"א להקדים מ"מ ידליק ויברך, ובשעה"צ שם כ' דספק ברכות להקל, ומ"מ מי שרוצה לנהוג כוותיה אין מוחין בידו. ובשו"ת אגרות משה (אורח ח"ד סי' ק"ה אות ז') פסק דיכול לברך דאין הפרסומי ניסא עיכוב

בגדר המהדרין ופרסומי ניסא

שאלה:

למ"ד שטעמא דב"ה משום מעלין בקודש ואין מורידין, יל"ע מה הדין באדם שלא הדליק ביום השני כ"א נר אחד האם סגי שביום השלישי ידליק רק ב' נרות דהא העלה בקודש.

צדדי השאלה:

האם מעלין בקודש הוא דין באדם עצמו והוא העלה מאחד לשניים או שהוא דין ביום והלא זה הוא יום השלישי שמעלין בו בקודש להדליק שלשה נרות.

תשובה:

לא סגי בשניים וידליק כסדר כל העולם.

הנימוק:

בשפת אמת, שבת כא, בד"ה בגמ' מעלין בקודש, בא"ד כתב וז"ל אך יל"נ"מ [בין ב' הטעמים שהוזכרו בגמ' לב"ה, טעם ימים היוצאין וטעם מעלין בדש] אם לא היה לו בלילות הראשונים שמן רק על נר א' ובא לו שמן בלילה ג' וכדו' דלטעם ימים היוצאים יש להתחיל כסדר היום שכל העולם מדליקין בו, ולטעם מעלין בקודש סגי כשיתחיל להוסיף בכל לילה אחד יותר (מאשר בלילה ה)קודם, אך ז"א דבאמת טעם ימים אחת להו לכו"ע דאל"ה וכי מצוה להעלות בקודש אלא ע"כ דמעלין בקודש הוא טעם להכריע אם להדליק כנגד ימים הנכנסין או היוצאים, וא"כ לכו"ע צריך להדליק כסדר כל העולם צריך להדליק כסדר כל העולם עכ"ל ויעו"ש עוד.

ולכא' הוא דלא כביאור הגר"א בדעת הר"ף בסי' תרע"א ס"א דהטעמים חולקים ולטעם מעלין בקודש לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאין ויעו"ש, ויל"ע לפי"ז כמה נרות ידליק בלילה ג'.

ובגמ' שבת כא: מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מאנן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק שמונה מאנן ואילך מוסיף והולך, אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר"י בר אבין ור"י בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין עכ"ד הגמ' וברש"י והמהדרין אחר המצוות עושין נר אחד וכו' וברמב"ם [פ"ד ה"א] והמהדר את המצוה,

ויל"ע מהו ההידור בהוספת הנרות, בדרך כלל ההידור הוא בעצם הדבר, טלית נאה וכדו' אבל מהו ההידור בהוספת הנרות, ואם נאמר שההידור הוא בהוספת האנשים שמדליקים הלא דעת הרמב"ם [פ"ד ה"א] שבעה"ב מדליק נרות כמנין אנשי הבית, ואם נאמר שריבוי הנרות הוא ההידור יעו"ב בחכמת שלמה על סי' תרע"א שאפי' הדליק ביום הראשון כמה נרות יצא דמוסיפין על המכוון יעו"ש, וא"כ יוסיף נרות כהנה וכהנה. ואפי' אם יש חולקין ע"ז אבל רואים שלא זה ההידור.

וכן יל"ע כוונת רש"י שפי' המהדרין אחר המצוות מדוע פירש"י שהמהדרין הוא האישיות של האדם שהוא מהדר ולא פירש כהרמב"ם שהמהדר את המצוה, ולכא' יצא זו מהא דלא כתב בגמ' והידור מצוה נר לכ"א וכו', ולמה כתב המהדרין מיירי שמשמע באישיות המהדר, אך גם זה טעמא בעי, וכן אין שייך לומר למהדר אחר המצוות או הרוצה להדר את המצוה, איזה הידור יעשה, יש שרוצה להדר בשמן וכדו' איך אנו אומרים לו מה להדר.

וכן יל"ע כוונת בגמ' חד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש, דמה לפרי החג עם נירות חנוכה, וכן מה שייך מעלין בקודש לחנוכה, דמעלין בקודש הוא דין כללי, וענין המהדרין בחנוכה הוא משום פרסומי ניסא [שועה"ר רס"ג קו"א סק"ה] ומה למעלין בקודש עם פרסומי ניסא. ועוד שהמנהג בהרבה מקומות שכששהיה חוץ מהבית בשבת קודש מדליקין רק ב' נירות לכבוד השבת במקום נירות מרובים אשר הם מדליקים בביתם. והאם נאמר שזה הורדה בקדושה, וכן ל' השפ"א לעיל וכי מצוה להעלות בקודש.

והנראה בס"ד דהנה בענין פרסומי ניסא יל"ע דאם העיקר שצריך לפרסם לשני, הנה ה' כוסות דאי' בגמ' [פסחים קיב] שהוא משום פרסומי ניסא, והלא את ליל הסדר עושים בבית ולמי מפרסם הנס, רק לענין הפרסום הוא שהנס מומחש, שיותר רואים שהיה כאן נס ולכן בד' כוסות לא די שמזכיר ומספר ניסי יציאת מצרים רק ממחיש זאת ע"י ה' כוסות וכלשון הרמב"ם בפ"ז מהל' חו"מ ה"ו וה"ז בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים וכו' לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכל אחד ואחד וכו', חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין וכו' ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות וכו' הקל והיינו ששתיית ה' כוסות הי משום להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לא רק להזכיר ולספר אלא להמחיש זאת וכדברי הגמ' [פסחים קט:]: רבינא אמר ארבעה כסי תקינו רבנו דרך חירות שע"י שתיית ד' כוסות של היין הוא ממחיש את החירות.

אך א"כ צ"ב המשך דברי הגמ' כל חד וחד מצוה באנפי נפשא הוא, זה הלא ענין אחד להראות חירות, ולזה בא לשון שועה"ר סי' תע"ד ס"ב לפי שד' כוסות אלו תקנו חכמים לשתותם דרך חירות וכל אחד ואחד הוא חירות ומצוה בפנ"ע, עכה"ל, ושינה מלשון המג"א סק"א שכתב שכל אחד מצוה בפנ"ע וכ"כ במשנ"ב סק"א, והוסיף חירות ומצוה בפנ"ע, כל כוס ממחיש חירות אחר וכדברי הגמ' קח. לגבי מתי להסב באיזה כוסות אי בתרי כוסות קמאי דקא מתחילה חירות או תרי כסי בתראי היא שעתא דקא הוא חירות, חזינו דכל כוס מבטא את מה שנאמר עליו, וכל כוס מבטא חירות בפנ"ע.

וכן בחנוכה צריך לא רק לזכור את הנס אלא להמחישו, ומדליקין אותו במקום שלא נהנים באופן רגיל לאורו, רק למטה מעשרה טפחים ובפתח הבית, וכך מומחש יותר שהוא משום הנס, ושהשני רואה ומבין שיש כאן זכרון לנס זה חלק מהמחשה, וכשרבנו לא הסתפקו בזכרון הנס אלא ראו צורך גם להמחישו כבד' כוסות וחנוכה, צריך לשאול על הפתחים וכו'. [ולגבי יין לקידוש שמספיק בזיכרון

ורבנן אמרו זכרהו על היין אי צריך למכור כסותו ולא נזכר זה בשו"ע, יעו"ב בבי"ה הגר"א תרע"א ס"א ואכהמ"ב] וזה רואים בד' כוסות שלא יפחתו לו וכדברי המ"מ פ"ד מהל' חנוכה הי"ב שגר חנוכה נלמד מד' כוסות ששניהם משום פרסומי ניסא.

והנה הרמב"ם בהל' חנוכה הנ"ל כתב, מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבת ה"א וכו' אפי' אין לו מה יאכל וכו'. ויל"ע מהו הלשון מצוה חביבה היא עד מאד, לשם מה כתבה הרמב"ם, וכן מהו הלשון להוסיף בשבת ה"א הודיה לו על הניסים אשר עשה, כמה צריך וכמה נקרא מוסיף, והלא כתוב שנשמת שאילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקים להודות וכו' על אחת מאלף וכו', וא"כ מה שייך להוסיף, הלא א"א להודות כמה שצריך, רק נס חנוכה הוא נס רוחני, שהלא לא גזרו על הגוף אלא להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, יעו"ב במשנ"ב עת"ר סק"ו, והרגשת הנס הרוחני הזה תלויה באישיות האדם עד כמה הרוחניות היא חייו ולפי"ז גזרו ההודיה שלו על הנס, שכשמהדר אחרי המצוות אזי הרוחניות היא יותר חייו, וא"כ הגזירות יותר פגעו בו וכשניצל הוא יותר מודה. וז"ש הרמב"ם מצוה חביבה עד מאד אך זה תלוי באישיות האדם עד כמה מרגישים זאת, וכחלק מהמצוה האדם צריך יותר להרגיש הנס ולהוסיף יותר בהודיה על הניסים, כי כל כמה שהוא יותר אישיות של מהדר - כדברי רש"י - הוא יותר מודה על הניסים. [ועי' באור שמח שדייק מהרמב"ם שהשואל על הפתחים הוא גם על ההידור. ולדברינו ניחא שחובת האדם להוסיף בשבת ה"א והודיה לו ובמילא חל עליו יותר להמחיש הנס וכאשר יתבאר בעז"ה] ומובן לפי"ז דברי רש"י המהדר אחר המצוות.

והמהדרין המחישו יותר שהדליקו עבור כל בני הבית, או שכל אחד הדליק - יעו"ב ברמב"ם פ"ד ה"א וה"ג וברמ"א תרע"א ה"ב - היינו שלכל אחד נעשה נס [ואפי' לדברי החכמת שלמה הנ"ל אזי הוא המחיש והשאר בגדר מוסיפין על המכוון] וזוהי המחשה יתר של הנס והמהדרין מן המהדרין רצו להמחיש יותר, וחזינו בגמ' ערכין דף י' ההבדל בין פסח לסוכות לגבי לגמור את ההלל, שבסוכות גומרין כי חלוקין בקרבנותיהם כל יום מיום האחר וכלשון הטור סי' תרמ"ד דכל יום חשוב כיו"ט בפנ"ע כיון שחלוק בקרבנותיו מיום שלפניו, והיינו שהטור למד שהוא כמו יו"ט כי הוא חלוק בקרבנותיו למרות שהוא לא יו"ט בפנ"ע אזי הוא כמו יו"ט, וזה רצו המהדרין מן המהדרין לעשות כל יום חלוק מהיום שלפניו, ועי"ז כל יום הוא כמו יו"ט יותר מומחש הנס. ואיך לעשות זאת פליגי ב"ש וב"ה, דלב"ש זה הרי נלמד מפרי החג שהל' כל יום חלוק בקרבנותיו, א"כ

נחלקו גם כמו פרי החג, ולב"ה מחלקים כל יום מיום שלפניו בדרך של מעלין בקודש, אבל העיקר הוא חילוק יום אחד מקודמו. אבל לאחר שחילקו הימים כך מדליקין אפי' אם בימים הראשונים הדליק אחד אזי ביום השלישי הוא כבר נחלק להדליק בו שלושה.

ולפי"ז אפשר לתרץ קו' האבי עזרי"ד הבית הלוי שפסק וכן נפסק במשנ"ב תרע"ה סק"ה שאם ביום שלישי יש לו רק ב' נרות שידליק רק אחד. ובאבי

עזרי הק' וכי אם א"א לעשות הידור שלם לא יעשה לפחות חצי הידור, ויעו"י בבית הלוי שאמנם לטעם מעלין בקדש יצטרכו להדליק שני נרות, אך לדברינו אפ"ל שאם ידליק שני נרות ביום השלישי הוא לא שינה יום השלישי מהיום השני, וא"כ אינו כמו יו"ט ומה הועילו המהדרין מן המהדרין.

ולפי"ז אפ"ל קו' הגרי"ז ע"ד הרמב"ם בפ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ט, ששה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות. והק' הגרי"ז דאם יד"ח ארבעה כוסות לא יצא

למאי נפ"מ שידי חירות יצא, אך לפי"ד שהד' כוסות הם להראות כאילו הוא יצא ממצרים וזה הפרסומי ניסא שממחיש שיצא ממצרים וכתבאר לעיל וע"ז צריך למכור כסותו, וע"ז פסק הרמב"ם שאם ששה ארבעה כוסות הרי הוא כבר המחיש חירות בזה ששה ארבעה כוסות ואת הפרסומי ניסא כבר יצא, אבל את מצות ד' כוסות לא קיים, ונפ"מ שלזה אין צריך לשאול על הפתחים.

הגאון רבי מרדכי אייכלר שליט"א

בדין השתתפות בנר חנוכה בשווה פרוטה

שאלה:

האם שמן של נר חנוכה צריך להיות שלו בשווה פרוטה, או לא.

צדדי השאלה:

האם צריך בעלות על השמן בשווה פרוטה או שמספיק שיש לו זכות השתמשות בשמן כשותף אפילו בפחות משווה פרוטה.

תשובה:

בנר חנוכה צריך שיהי' לו זכות הדלקה בשמן, ובוה שפיר איקרי שלו, בכדי לצאת ידי חובת נר חנוכה. ולכן אף אם אין לו בשמן שוה פרוטה, שפיר יוצא ידי חובת נר חנוכה, כי יש לו שותפות אפילו בפחות משווה פרוטה, וזה נותן לו זכות השתמשות אף בחלקו של חברו.

הנימוק:

כתב בחידושי הר"ן פסחים דף ז ע"ב וז"ל - ומיהו איכא למידק בהאי כללא דהא הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותה על ידי שליח, ואפ"ה מברכי' עליה להדליק, איכא למימר דכיון דאמר' בפ' במה מדליקין [שבת כג א] דצריך לאשתתפי בפריטי, כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו הרי אין מצוה [זו] יכולה להתקיים ע"י אחר. עכ"ל. הרי מבואר דנר של חנוכה צריך להיות שלו, ואינו יוצא בנר של חברו.

אכן לכאורה קשה ממה שפסק הרמב"ם בפרק י"א מהלכות תרומות הלכה י"ח - לגבי דין שמן שריפה, דהיינו שמן של תרומה טמאה, וז"ל הרמב"ם - מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים שלא ברשות כהן, ומי שאין לו חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה שלא ברשות הכהן. מדליקין שמן שריפה על גבי החולין ברשות כהן. עכ"ל. וקשה, דאך יוצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה אם מדליק בשמן שריפה, הלא אינו שלו. וביותר קשה דין זה דמדליקין נר חנוכה בשמן שריפה, האך יוצא בזה ידי חובת נתינה לכהן.

דהנה בהא דמדליקין במבואות האפלים, נחלקו הראשונים, י"א דזה דוקא ברשות כהן, שיש לו גם הנאה בזה, וז"ל הרמב"ם בפ"ז דף ט"ו - והא דתנן (תרומות פ"א מ"י) שמן של שרפה מדליקין ממנו במבואות האפלים ברשות הרבים, התם ברשות כהן ומשום דאיהו נמי מתנהי מיניה, וכן הא דאמרין בפסחים (ל"ד א') אבא שאול גבל של בית רבי היה והיו מחמין לו חמין בחטים של תרומה, ההיא משום דהוה בבית רבי כהנים והיה מותר לו לאבא שאול ליהנות בחטים של תרומה לצרכן, הא לאו הכי אסור ליה בהנאה כיון דאיכא כלוי קרנא. עכ"ל. מבואר דהא דמותר להדליק במבואות האפלים, היינו דוקא ברשות כהן, אכן שיטת הרמב"ם, דמדליקין בבתי כנסיות ובמבואות האפלים אף שלא ברשות כהן, וצ"ב אך מתקיים בזה דין נתינה לכהן, בין לשיטת הסוברים

דצריך רשות כהן, וכל שכן לשיטת הרמב"ם דאף בלא רשות כהן, והרי לא נתקיים נתינה לכהן. ואם כן קשה איך מותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה, שלא ברשות כהן

ונראה בזה על פי מה שכתב הריטב"א במס' ע"ז דף ט"ו - מתקיה על רב יצחק בריה דרב משרשיא ושכירות מי קניא והתנן ישראל ששכר פרה מכהן יאכילה כרשיני תרומה. פירוש כשמזונותיה על הכהן המשכיר ולהכי מאכילה ישראל כרשיני תרומה שלו דהא אית ליה טובת הנאה לבעלים בתרומה (נינהו) ליתנה לכל כהן שירצה, וכי מאכילה לפרה זו הרי היא כאילו ניתנה לכהן, דניחא ליה לכהן בהא והרי קיים בה מצות נתינה ולכא משום גזל השבט, הא אילו היה מזונותיה על ישראל השוכר לא משתריא ליה להאכילה כרשיני תרומה, מפני שנהנה בתרומה עד שלא קיים מצות נתינה ופרע חובו בתרומה של כהן ואיכא משום גזל השבט, ושלא כפי שפירשו משמו של רש"י ז"ל. עכ"ל.

ומתבאר בדברי הריטב"א חידוש גדול, דדין נתינה מתקיים אם יש ניחותא לכהן, אף אם לא הגיע ליד כהן, ולכן אם נותנים את זה לכהן שלו, וכל שכן אם נותנים זאת לבנו של כהן, ויש לו ניחותא בזה, מתקיים בזה דין נתינה. ולפי"ז י"ל לדעת הרמב"ם דס"ל דהא דמדליקין בבתי כנסיות, אף שאינו ברשות כהן, אך כיון שידוע שיש לכהן ניחותא בזה, מתקיים בזה דין נתינה. אף אם לא בקשו ממנו רשות. ואף בנר חנוכה, כיון שיש לכהן ניחותא שאדם מישראל יקיים מצוה, והרי מיירי בדלית ל' אפשרות אחרת, ובודאי ניחא ל' לכהן, ואם כן מתקיים בזה מצוות נתינה.

ועדיין קשה איך מקיים מצוות נר חנוכה בשמן של תרומה שנטמאת, בלא רשות כהן, הלא אינו של הישראל, ולפי"ז הר"ן דהשמן צריך להיות שלו. וכן יש להקשות בהאי דינא דאכסנאי משתתף בפרוטה, ולכאורה הפירוש, שקונה בשמן כדי שיעור פרוטה, אך זה אינו דהא גם אם יש הרבה אכסנאים, ואין מגיע לכל אחד שיעור פרוטה, גם

כן יוצאים כולם ידי חובת נר חנוכה. וכ"כ בבית"ל סימן תרע"ז ד"ה להשתתף, דיכול ליתן פרוטה אחת עבור כל ימי החנוכה. הרי דאין צריך שיעור פרוטה ממש, ואפילו חלק פרוטה גם כן סגי בכדי שיוכל לצאת ידי חובת נר חנוכה. וצ"ב הלא כיון שאין לו שוה פרוטה אין זה שלו, כדחזינו בהני דינים שצריך להיות "לכם" שאינו יוצא אם אין לו בזה שוה פרוטה, ואין יוצא ידי חובת נר חנוכה.

דהנה איתא בגמ' סוכה כז ע"ב - חכמים אומרים: אף על פי שאמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חברו, אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו, דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסכת - מלמד שכל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת. ופירש"י - כל האזרח ישבו בסוכות כתיב - דמשמע: סוכה אחת לכל ישראל, שישבו בה זה אחר זה, ואי אפשר שיהא לכולן, דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא על ידי שאלה. עכ"ל. הרי מבואר דאם אין לו שוה פרוטה אין זה שלכם, אלא דינו כשאלו, וא"כ איך יוצא בזה יד"ח נר חנוכה.

והנראה בזה על פי מה שכתב הר"ן בנדרים דף מ"ה ע"ב, ע"ש שמאריך בהאי דינא שכל שותף יכול להשתמש בכל החצר אף שהוא שותף רק בחלק ממנו, ומבאר בזה וזה לשונו - אלא הכי קאמרין ששותפין הללו בשעה שלקחו החצר על דעת כן לקחיה שבשעה שישתמש בה אחד מהם תהא כולה שלו לתשמיש ולפי שמשעה ראשונה אין אנו יודעין באי זה יום ובאיזו שעה ישתמש בו כל אחד מהם אנו צריכין לברירה לומר שעכשיו שאחד מהם משתמש בה הוברר הדבר למפרע שמשעה ראשונה קנה אותה כולה לשעה זו ובודאי יכול אדם להקנותה חדש אחד לראובן וחדש אחד לשמעון ובזמן כל אחד ואחד קנוי הוא לו לגמרי. עכ"ל. ע"ש. מבואר בדבריו, דכשכל שותף משתמש בקרקע, אין הוא משתמש בחלק חברו, אלא משתמש בהכל, וזהו זכות השותפות

שיכול להשתמש בכל החפץ, וכשמשתמש בכל החפץ הריהו משתמש בחלק שלו, כי לכל אחד יש זכות שימוש לזמן בכל החפץ.

אכן כל זה אם יש לכל אחד חלק השווה פרוטה בשותפות, דאז יש לו זכות השתמשות בכל החפץ, אך כשחלק השותפות הוא פחות משהו פרוטה, אין זה מקנה לכל אחד זכות להשתמש בכל החפץ כשלו, אלא משתמש גם בחלק חבירו, וזהו אחד מזכויות השותפות, שחבירו חייב ליתן לו רשות להשתמש בחלקו, וכן מבואר בשערי תשובה סימן תפ"ב וז"ל - וכן נראה לדייק מרש"י דסוכה דף כ"ז דאמרינן מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת ופירש"י ואשתכח דלא מטי שוה פרוטה לכל חד, משמע דכל שאין בו שוה פרוטה לא שייך לתת עליו שם סוכה שלו שיוצא בה, אם לא נצרף אליו חלק חבירו, ומוכרח בזה שיוצא בסוכה שאולה. עכ"ל.

לפי זה נראה, דמה שצריך בנר חנוכה שצריך להיות שלו, אין הכוונה שאינו יוצא אלא בשמן שלו, אלא שצריך שיהיה לו זכות הדלקה בשמן, שאם אין לו זכות הדלקה בשמן, אינו יוצא ידי חובתו, אך אם יש לו זכות הדלקה בשמן של חבירו, שפיר איקרי שלו, בכדי לצאת ידי חובת נר חנוכה. ולכן אף אם אין לו בשמן שוה פרוטה, שפיר יוצא ידי חובת נר חנוכה, דהא כשיש לו שותפות אפילו בפחות משהו פרוטה, הרי זה נותן לו זכות השתמשות אף בחלקו של חבירו, כמש"נ, וזה די בכדי שיוכל לצאת ידי חובת נר חנוכה, דאם יש לו זכות הדלקה בשל חבירו הוי שפיר שלו.

לאור זה נבוא אל הביאור בדין הדלקת נר חנוכה בשמן שריפה, דהקשינו הלא אינו שלו, וי"ל דהכי נמי יש נוחתא של שבט הכהנים, לכל מי שאין לו שמן אחר להדליק נר חנוכה, שיוכל להדליק בשמן של תרומה טמאה, ומכיון שיש נוחתא, יש לו זכות להדליק, וכמו שנתבאר דאין צריך שיהיה שמן שלו,

אלא שיהיה שמן שיש לו בזה זכות הדלקה, ואם יש נוחתא, שוב יש לו זכות הדלקה, ויוצא בזה יד"ח נר חנוכה. ובזה גם מתקיים מצוות נתינה, וכפי שנתבאר דאם יש נוחתא דכהן שפיר יוצא ידי חובת נתינה לכהן. - ועד"ז מצינו גם לענין טלית של חבירו שיוכל לברך עליו, משום דניחא לי' לאינש למעבד מצוה בממוני', והוי טלית שלו, והביאור כנז' דאם צריך "לכם" כגון במצה וכו', אינו יוצא ידי חובתו בנתינת רשות גרידא, אך אם צריך שיהיה לו זכות השתמשות, הרי גם בטלית שיש לו רשות להשתמש בשל חבירו יוצא ידי חובתו ואיקרי שלו, וכמו כן בנר חנוכה שאין צריך שיהיה "לכם", אלא צריך שיהיה לו זכות הדלקה. וכיון שיש לו רשות להדליק, יוצא ידי חובתו. וקנין זכות ההשתמשות בשמן שריפה הוא עם הדלקת הנר, וכמוד"א בחו"מ סימן קנ"ג סעי' ג' דקונים זכות השתמשות, על ידי ההשתמשות בפועל, ע"ש.

הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין שליט"א

בענין השתתפות בשמן דמצות נר חנוכה

שאלה:

א. אם משתמש בשמן של חברו להדלקת נ"ח, האם מספיק שייתן בעל השמן רשות להשתמש, או שצריך שבעל השמן יקנה לו את השמן והמדליק יעשה קנין הראוי בשמן.

ב. האם מותר להדליק בשמן של חברו שלא נמצא כאן, והמשתמש בטוח שיסכים שידליק בשמן שלו.

ג. האם קטן יכול לתת רשות להשתמש בשמן שלו.

תשובה:

א. מספיק שבעל השמן ייתן רשות למדליק

ב. אם חברו לא נמצא כאן והוא בטוח שחברו מסכים, יכול להדליק בשמן של חברו ע"מ לשלם לחברו

ג. קטן שהגיע לעונת הפעוטות (בן שש בן שבע) יכול להרשות להשתמש בשמן שלו.

הנימוק:

האחרונים (בית יצחק, בית שערים ועוד. ועיין בשדי חמד) דנו האם השמן והפתילה של נ"ח צריכים להיות של המדליק, ועיין במשנ"ב סי' תרע"ג סק"כ שמביא שנסתפק השואל ומשיב האם שמן גזול כשר לנ"ח ועיין בשואל ומשיב שכל הצד שיהיה פסול הוא בגלל מצוה הבאה בעברה, ומשמע שפשוט שלא צריך לכס. והאחרונים העירו מדברי הר"ן ד"ד (מדפי הרי"ף) שכתב שמצוה שאי אפשר לקיים ע"י שליח מברך בל' כגון להניח תפילין, ומצוה שאפשר לעשות ע"י שליח מברך על כגון על המילה. ומקשה הר"ן שהדלקת נ"ח יכול להדליק ע"י שליח ומברך להדליק, ומתוך הר"ן שכיוון שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה "שאינו יוצא אלא בשל עצמו" הרי אין המצוה יכולה להתקיים ע"י אחר, עכ"ל. ורואים לכאורה מהר"ן שנ"ח צריך שיהיה לכם, דלא כמשנ"ב.

אמנם דברי הר"ן קשים, שכיון שעצם ההדלקה יכול להדליק ע"י שליח גם אם נאמר שהשמן צריך להיות שלו, למה נקרא שהמצוה אינה יכולה להתקיים ע"י שליח, הרי עצם ההדלקה יכולה להתקיים ע"י שליח, ועיין בחידושי רבינו דוד על פסחים ד"ז ע"ב ובזה יאיר עינינו בכוונת הר"ן ועי"ש שמקשה קושיית הר"ן שכיוון שאפשר להדליק ע"י שליח למה מברך להדליק, ומתוך ז"ל שמצות נ"ח ודאי אינו ע"י שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמינים והדליק בשביל חברו, ודאי לא

עשה כלום ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו, אבל אחרי שהכין בעל הבית בביתו השמינים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא רוצה לאמר התקנת הפתילות והשמן שהדלקה בפתילה ובשמן של חברו אינה כלום, עכ"ל. וביאור דבריו שמצות נ"ח היא מצוה שבגופו כמו תפילין שא"א לעשות ע"י אחר רק סגי בהכנת השמן והפתילות בגופו ואז יכול אחר להדליק.

היוצא מדברי רבינו דוד, שמה שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה אין זה משום שצריך שהשמן והפתילות יהיו שלו, אלא כיון שמצות נ"ח היא מצוה שבגופו כמו תפילין שא"א לעשות ע"י שליח, צריך שהכנת הפתילות והשמן יעשה האכסנאי ובזה מקיים המצוה שבגופו אפילו שאחר מדליק. והגם שלא מצאנו שיצטרך האכסנאי להכין את הפתילות והשמן, אלא רק להשתתף בפרוטה, נראה שכוננת רבינו דוד שכיון שהשמן והפתילות שלו וצריך רשות שלו להדליק במה שנותן רשות להדליק מכין את השמן והפתילות להדלקה. (ועיין בפמ"ג באשל אברהם סי' תרע"ח סק"ג שצריך להשתתף בשמן וגם בפתילות.)

ולפי"ז מסתבר שמה שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה וצריך שהשמן יהיה שלו הוא רק כשחברו מדליק, אבל כשהוא עצמו מדליק ומקיים את המצוה שבגופו בעצם ההדלקה לא צריך שיעשה גם את ההכנה ושיהיה השמן שלו. וכן מוכח לשון הרבינו דוד חברו מדליק בשמן של חברו לא יצא,

משמע שאם הוא עצמו מדליק בשמן של חברו יצא. ובזה לא יסתור דברי השואל ומשיב המובא בר"ן לדברי הר"ן והרבינו דוד שרק כשאחר מדליק צריך שיהיה השמן שלו, אבל כשהוא עצמו מדליק יכול להדליק בשמן של אחר, ולכן נסתפק השואל ומשיב בשמן גזול אם יוצא או שאינו יוצא משום דהוי מצוה הבאה בעברה.

נחזור לתשובת השאלה הראשונה, כשמשתמש בשמן של חברו האם צריך חברו להקנות לו את השמן ומשתמש צריך לעשות קנין הראוי או שמספיק נתינת רשות. והנה אם הפירוש בדברי הר"ן הוא שצריך שהשמן יהיה שלו, היה צריך שיהיה דעת מקנה ומעשה קנין, אבל כיון שראינו שלא צריך שיהיה שלו כיון שהוא עצמו מדליק סגי בנתינת רשות שלא יהיה גזול.

ולענין השאלה השנייה, אם מותר להדליק בשמן של חברו שלא מדעתו, הנה באו"ח סי' י"ד סעיף ד' לענין ציצית ובסי' תרמ"ט סעיף ה' לענין לולב כתוב שיוכל ליטל לולב של חברו ביום השני שניחא ליה לאדם שיעשו מצוה בממונו, וביום הראשון לא יטול לולב של חברו כיון שביום הראשון צרך לכם צריך הקנאה מפורשת. א"כ כאן שהסקנו שבנ"ח לא צריך לכם לכאורה אפשר להשתמש בשמן של חברו בלא רשות, ועי"ש במשנ"ב סקל"ד שאם הבעלים כאן צריך לשאול אותם ואין לסמוך שניחא ליה אפילו המשתמש ע"מ לשלם, או מי שחברו רוצה למכור לו. אמנם במג"א סי"ד סק"י

על מה שכתב שם הרמ"א שאסור להשתמש בספרים של חברו שלא מדעתו שחוששים שמה יקרע אותם והקשה המג"א מסימן תל"ז שאומרים לענין בדיקת חמץ שניחא ליה לאדם לקיים מצוה בממונו הגם שמפסיד ממונו ומחלק המג"א בין הפסד מועט להפסד מרובה, והנה בבדיקת חמץ מפסיד ממונו ממש שנותן שכר פועל שיבדוק חמץ בשבילו ובכל זאת סובר המג"א שבהפסד מועט מותר א"כ גם בנ"ח כשמשתמש בשמן של חברו אם זה הפסד מועט מותר.

ואפשר לצרף גם שיטת הש"ך סימן שנ"ח סק"א שמוותר לאכול פירות של חברו אם ברור לו

שחבירו מסכים, ולפי הש"ך יכול להדליק נ"ח בשמן של חברו כשהוא יודע שחבירו מסכים, ולפי הש"ך יכול להדליק נ"ח בשמן של חברו כאשר יודע שחבירו מסכים והגם שתוס' לא סובר כמו הש"ך כמו שכתב הש"ך שם והגר"ז הלכות מציאה ופקדון ה"ד חולק על הש"ך, מ"מ אפשר לצרף את שי"ה הש"ך להתרים דלעיל ודלקמן.

ועוד אפשר להוסיף את שיטת הרמב"ם פ"ד מהל' תרומה הל' ג' שבמקום מצוה אומרים שיאוש שלא מדעת הוי יאוש ולכן יכול לתרום פירות של חברו ולקדש אשה בחפץ של חברו כשבתו מסכים כמו שכתב שם בכסף משנה. ועיין עוד בקצוה"ח ס"ק רס"ב סק"א שפסק כן ולפי"ז גם

בנ"ח אם יודע שחבירו מסכים כיון שהדלקת נ"ח זה מצוה יכול להתשתמש בשמן של חברו, מכל הני טעמי נראה שאם חברו אינו כאן ובטוח שחבירו מסכים יכול להשתמש בשמן ופתילות של חברו על מנת לשלם.

ולענין השאלה השלישית קטן שהגיע לעונת הפעוטות יכול לתת מתנה ולכן גם אם היה צריך בנ"ח שיהיה השמן שלו יכול להשתמש בשמן שקטן נותן לו. ואינו דומה ללולב שלא יכול לצאת ביום הראשון בשל קטן משום ששם זה מצוה דאורייתא ולא סגי בקנין של פעוטות שזה קנין דרבנן, אבל בנר חנוכה שזה מצוה דרבנן סגי בקנין דרבנן.

הגאון רבי משה לאנגער שליט"א

בענין חיוב פרסומי ניסא דנר חנוכה

שאלה:

מהו הדין באחד שנמצא בחנוכה במקום שהוא לבדו, וגם אין לו חלון הפונה לרשות הרבים, או שיש לו בני בית אלא שאיחרו לבא והם ישנים, ואין אנשים מסתובבים בחוץ, האם אפשר לברך כשידליק נרות חנוכה אע"פ שאין אחד שיראו אותם.

צדדי השאלה:

האם עיקר המצוה היא עצם ההדלקה או הפרסום שיראו אחרים את הנרות.

תשובה:

נראה שיש חילוק בין המדליק לפני הזמן שכלה רגל מן השוק, ובין המדליק אחר כך. שהמדליק בזמן, יכול לברך לכולי עלמא אפילו אם אין מי שיראה הנרות, ואילו המדליק לאחר זמן שכלה רגל מן השוק, יש מחלוקת בפוסקים אם אפשר להדליק בברכה או לא.

הנימוק:

כתב בשולחן ערוך (סימן תרעב) שאם עבר עיקר זמן הדלקת נר חנוכה, מדליק והולך כל הלילה. וכתב במשנה ברורה "דוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה דכמו דלדידהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס ה"נ לידון. ואם בא לביתו קודם עלות השחר ומצא ב"ב ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה". ומקור דבריו שאין לברך אם בני הבית ישנים הוא על פי המגן אברהם. מבואר, שפירסום הנס הוא חלק מעצם המצוה, ולכן אם אין אחרים רואים הנרות אינו יכול לברך. אלא שבשער הציון הביא דעת החמד משה, שאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שישנו בני הבית, יקיצ ב' או ג' מהם וידליק, ואם אי אפשר להקיצם, מכל מקום ידליק ויברך. והקשה על שיטת המגן אברהם שלדבריו נמצא שאם יהיה אדם במקום שאין איש כלל, ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים. ואדרבה השלטי גבורים כתב בשם ריא"ז דאף אם הוא בין הנכרים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכתב כן בפשיטות שידליק בברכה. ומבואר שאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, אבל אי ליכא אנשים, בשביל זה לא יבטל המצוה, כן נראה לי וכן נוהגין העולם, עכ"ד החמד משה. והשער הציון כתב שספק ברכות להקל, ומכל מקום מי שרוצה לנהוג כמו החמד משה ולהדליק בברכה, אין מוחין בידו. למדים שחשש המשנה ברורה לדעת המגן אברהם שלפרסם הנס לאחרים הוא חלק מעצם המצוה, ובלי זה אין לברך.

אלא שלכאורה יש לתמוה, ממה שנראה שיש בזה סתירה מפורשת בדברי המשנה ברורה. כי כתב בביאור הלכה (סוף ס' תרעא) בענין הדלקה בבית הכנסת "ולענ"ד פרסומי ניסא דחנוכה אינו תלוי כ"כ בזה דעצם הדלקה הוא בכלל פרסום הנס ודומיא דמאי דאמרין בגמרא נר חנוכה וקידוש היום נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ולא אשכחן חד דאמר דוקא כשיש עשרה בשעת הדלקה. אלא ודאי דעצם הדלקה שציון חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס". הרי כתב דברים ברורים שמעיקר הדין לא בעינן שאחרים יראו את הנרות בכלל, היפך ממה שכתב בשער הציון ה"ל. [ואף שכתב שם שאין חשש כיון שיבואו בני אדם לבית הכנסת אחר כך, משמע שעכ"פ צריך פירסום לאחרים, המעיין בדבריו יראה דהיינו דוקא בהדלקה בבית הכנסת, שכל התקנה והמנהג בנויה על זה שיפרסם לאחרים, אבל מה שכתב שעצם ציון חכמים על כלל ישראל להדליק נרות חנוכה, הוא נקרא פרסום הנס, שייך בכל מקום].

ועוד, הרי הביאור הלכה הביא ראייה שאפשר להדליק בבית הכנסת גם כשאין רואים, מזה שגר חנוכה עדיף מקידוש היום משום פרסומי ניסא, ולא מצינו אחד שיאמר שזהו דוקא אם יש עשרה שיראו הנרות. [ולכאורה הוא הדין במי שמדליק על שולחנו בשעת הסכנה, שלא אמרו דהיינו דוקא שיש בני ביתו שם].

ובפרט יש להביא מה שתמה באגרות משה (או"ח ד סימן קה אות ז) על שיטת המגן אברהם, מהא דאיתא במסכת מגילה ונפסק בשו"ע (סימן תרצא סעיף יח), שקריאת מגילה בזמן מותר אפילו ביחיד, ולא בזמן בעשרה. מבואר שדין פרסומי

ניסא, אינו מעכב קיום המצוה. ומכל מקום שלא בזמן צריך עשרה כיון שאינו ביום טוב עצמו. ומזה הקשה, הוא הדין בחנוכה אין תנאי של פירסום מעכב. ולכן פסק באגרות משה שבדאי יש להדליק בברכה כל הלילה אפילו אם בני ביתו ישנים, עיין שם היטב.

ומחמת חומר הקושיות הנ"ל על שיטת המגן אברהם והסתירה במשנה ברורה, נראה לומר שבאמת אין כאן מחלוקת הפוסקים, ולכולי עלמא אין פירסום מעכב במצוה. אלא שיש כאן מחלוקת אם המדליק אחר זמן שכלה רגל מן השוק, נחשב כמדליק בזמנו או שלא בזמנו. המגן אברהם סבר שהוא נחשב לשלא בזמנו, ולכן פירסום המצוה מעכב, וכזה דמקרא מגילה שצריך פירסום כשהוא שלא בזמנו. והאגרות משה סבר שכיון שהוא בתוך ימי חנוכה, גם זה נחשב לזמנו. משא"כ במקרא מגילה שאם קרא בני כפר לפני י"ד, נחשב לשלא בזמנו.

ולפי זה מיושב קושיית החמד משה ממי שדר בין הנכרים שהוא יכול להדליק בברכה. כי שם מיירי שמדליק בזמן, ולכן לא איכפת לן שאין אחד שיראה נרותיו. וכן אין סתירה בביאור הלכה, כי הא שכתב שעצם ההדלקה הוא בכלל פירסום הנס ואין צריך שאחרים יראו אותם, שם הרי בפירוש מיירי שהוא מדליק בזמן בבית הכנסת, משא"כ הא שכתב לחשוש שאם ישנים בני ביתו, ידליק בלי ברכה, הרי שם מיירי בפירוש שהוא מדליק אחר זמן שכלה רגל מן השוק, ולכן צריך פירסום, וכמו מקרא מגילה שלא בזמנו, שפירסום מעכב.

הגאון רבי אברהם דוד לוי שליט"א

בדין הוסיף בחנוכה נר בטעות

שאלה:

מז שטעה והדליק יותר נרות ממספר היום, כגון בלילה הראשון שני נרות או בלילה השני שלשה, האם יצא ידי חובתו או לא, והאם חלה איזו קדושה על הנר הנוסף.

צדדי השאלה:

כיון שמעיקר הדין סגי בנר אחד שוב אין נפקא מינה כמה הדליק, או דלמא מאחר וחז"ל קבעו שיעור למהדרין א"כ המשנה גרע וקלקל כל המצוה.

תשובה:

דין זה תלוי במחלוקת האחרונים, דיש אומרים שכיון שהוסיף לא יצא ידי חובתו ועליו לכבות כל הנרות ולחזור ולהדליק כדין, אבל למעשה נראה כדעת הפוסקים דיצא ידי חובתו, ואולם לא חלה על הנרות המיותרים שום קדושה, ויכבה אותן, ונחשב לו כמי שקיים מצות המהדרין.

הנימוק:

א. הדין דומה למי שהדליק פחות נרות ממנין היום מצינו בפוסקים נידון דומה והוא במי שיש לו נרות פחות מהמנין הראוי לאותו יום, כגון בלילה השלישי שני נרות, ובמשנה ברורה (סי' תרע"א סק"ה) מובא בשם החיי אדם (כלל קנד סכ"ה), דלא ידליק את שניהם רק אחד. ובשער הציון (שם סק"ה) כתב שמצא כן גם בכתב סופר (או"ח סי' קלה).

והנה בכתב סופר שם מבואר דדין זה מעכב למפרע, ואם הדליק שני נרות הפסיד מצותו לגמרי, וכתב הטעם לזה וז"ל: דעל ידי שמוסיף ואינו מוסיף כמנין הראוי לאותו לילה כל המוסיף בזה גורע המנין וממעט בנס של לילה זה, וכשאינו מדליק רק נר אחד אינו בכל תגרע כי נר אחד אינו לזכרון רק לגוף הנס ולא למספר הימים, כן נראה לי פשוט. עכ"ד ה"כ סופר².

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' טו), דכתב דנראה מהחיי אדם הנ"ל בסעי' כ"ה דסבירא ליה כהכתב סופר שאם הוסיף גרע עיקר המצוה³.

אבל באמת החיי אדם שם בסעי' כ"ט, כתב וז"ל: היה עומד בליל שלישי וסבר שהוא ליל שני ולא הדליק רק שנים, יצא, ואין צריך לחזור ולהדליק מראש, שהרי העיקר אינו אלא נר אחד, אלא ישלים מה שחסר ואין צריך לברך. עכ"ל. וחזינו להדיא דמה שכתב החיי אדם בסעי' כ"ה [והובא במשנה ברורה] שאם יש לו ביום שלישי שני נרות לא ידליק רק נר אחד, הוא דין לכתחילה, אבל בדיעבד סבירא ליה לחיי אדם דיצא אפי' אם הדליק שנים. וזה דלא כהכתב סופר דסבירא ליה דאם הדליק בליל שלישי שני נרות לא יצא כלל אפי' בדיעבד⁴.

ובאמת, דברי הכתב סופר צ"ע, דכיון דקיימא לן לדינא (סי' תרע"ג ס"ב) בנר חנוכה דהדלקה עושה מצוה, ובגרע שהדליק הנר הראשון יצא כבר ידי חובתו ואפי' אם כבתה אינו זקוק לה, א"כ כיצד יתכן לומר שאם יוסיף אח"כ עוד נרות תתבטל מצותו למפרע.

ומכיון דבארנו דעת החיי אדם דלאחר שהדליק הנר הראשון שוב אי אפשר לבטל המצוה, נמצאנו למדים דהוא הדין בנידון דידן במי שהדליק בלילה השני

שלשה נרות, דברגע שהדליק את הנר השני קיים מצותו למהדרין, והא דהוסיף אח"כ עוד נר אין זה מגרע מצותו למפרע.

ב. גידון דידן קיל יותר מנרות שבת ושאר מצוות

ולמעשה בנידון דידן שהוסיף נר על מספר הימים, כתב בחכמת שלמה (גליון שו"ע סי' תרע"א ס"ב, וכ"כ בתשובתו האלף לך שלמה סי' שפ) דאם הדליק בלילה הראשון שני נרות יצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק בכהאי גוונא, כמו שכתב הרמ"א בהלכות נרות שבת (סי' רס"ג ס"א) דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות, עכ"ל החכמת שלמה.

וברם, כבר הקשה החתם סופר (שו"ת או"ח סי' עה) על עצם דברי הרמ"א בהלכות שבת, דבגמ' (פסחים קג:) איתא שבנוסח הבדלה אין לפחות משלש הזכרות של הבדלה, ולא להוסיף יתר על שבע, וכתבו בתוס' (שם קד. ד"ה ומר) וז"ל: ומסתמא או ג' או ז' תיקנו כנגד שום דבר, שלא לפחות או להוסיף, כדאמר בהתכלת (מנחות לט.) 'לא יפחות משבע [חוליות בציצית] כנגד

לאחר שהדליק הכל שפיר דמי. עכ"ל. וכתב המנחת יצחק דהנה כל זה נכון רק אם היה נוגע בענין של לכתחילה, אבל לפי דברי הכתב סופר הנ"ל, הרי בשלמה במה שאומר בין הנר הראשון לשני הוי ענין של לכתחילה, אבל במה שחוזר ומפסיק גם בין השני השלישי וכו' בכל הלילות, כמו דמוכח מהלשון דיגמור ההדלקה בעוד שאומר וכו', ההפסק בזה הוי לעיכובה לשיטת הכתב סופר.

והנה המנחת יצחק הוסיף דדעת המשנה ברורה תמוהה, דמחזר גיטא פסק כדעת הכתב סופר ומאיידך גיטא הביא (סי' תרע"א סק"ח) את דברי המהרש"ל, ולכאורה הוי מוכח שטרא לבי תרי, ונשאר המנחת יצחק בצ"ע. אמנם לפי מה שכתבנו להלן דבאמת המשנה ברורה פסק כדברי הכתב סופר רק לענין לכתחילה, דהיינו במי שבא לשאול בלילה השלישי שיש לו רק שני נרות, דאז אמרין ליה להדליק רק נר אחד, אבל בדיעבד אם הדליק כבר את שני הנרות אפשר דסובר המשנה ברורה כדעת החיי אדם בסעי' כ"ט דלא גרע המצוה, א"כ לפי זה אתה שפיר מה שהביא המשנה ברורה דברי המהרש"ל.

4. ושורש המחלוקת בין החיי אדם והכתב סופר תלוי בביאור דברי הארחות חיים (הל' חנוכה סי') שהביא אותה הבית יוסף (סי' תרע"ב ד"ה מצותה) והפוסקים (מג"א ריש סי' תרע"ו, מש"ב סי' תרע"ב סק"ו), וז"ל הארחות חיים: ומי שלא הדליק בליל שלישי אלא שני נרות או בליל רביעי אלא שלשה וכיוצא בזה, זה היה מעשה בלונלי והסכימו שידליק מה שחסר להדליק, ואין צריך לברך פעם אחרת, כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאה אם כן קמייטא פטר בתרייתא. עכ"ל. והחיי אדם הבין מזה דאין כוונת הארחות חיים לחדש שיש לו חיוב להדליק מה שחיסר, משום שעיקר המצוה יצא מיד כשהדליק הנר הראשון ובזה שהוסיף עוד נר לא גרע, אלא החידוש של הארחות חיים הוא רק שאם חפץ להשלים ולהדליק כפי מנין הנרות הראוי לאותו לילה אינו צריך לברך שוב. אבל הכתב סופר הבין דהארחות חיים בא לחדש שיש עליו חיוב להשלים מה שחיסר, משום שבו שהוסיף על נר אחד גרע עיקר המצוה, ואם לא השלים לא יצא אפי' בדיעבד.

ובפרי חדש (סוף סי' תרע"ב) כתב וז"ל: נשאלתי על מי שהיה עומד בליל שביעי והיה לו להדליק שבעה, וכסבור שהוא ליל ששי והדליק ששה, ואח"כ נודע לו שהוא ליל שביעי וצריך להדליק נר אחר, אי בעי לברוכי או לא. והשבת, דכיון דמצות חנוכה נר לאיש וביתו, ואין דמדליק הווי משום הידור, לא בעי לברוכי. ועוד, שהרי כתב בבית יוסף בשם ארחות חיים: מי שלא הדליק בליל שלישי אלא ב' נרות, זה היה מעשה בלונלי והסכימו שידליק מה שחסר להדליק, ואין צריך לברך פעם אחרת. עכ"ל. וחזינו דגם הפרי חדש הבין בדעת הארחות חיים דיצא בנר הראשון ולא אמרין דגרע במה שהוסיף, וזהו כדעת החיי אדם.

1. ובספר בית הלוי (על התורה, לחנוכה, ד"ה בגמ' חז) מבואר, שנידון זה תלוי בטעמים שנאמרו בגמ' (שבת כא:): בדעת בית הלל שמוסיף והולך, דאמר עולא שנחלקו בדבר שני אמוראים בארץ ישראל, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, אחד אמר שטעמם של בית שמאי שפוחתים והולכים הוא כדי שבכל יום ידליקו נרות כמנין הימים הבאים, וטעמם של בית הלל לפי שבכל יום מדליקים כנגד הימים שכבר עברו, ואחד אמר שטעמם של בית שמאי הוא שיהיה מנין הדלקה כנגד פרי החג דמתמעטים והולכים, וטעמם של בית הלל שמוסיף והולך לפי שמעלים בקודש ואין מורידים. ומעתה אם טעמם של בית הלל הוא כנגד ימים היוצאים אם כן אין צריך להדליק אלא נר אחד שהוא עיקר החיוב, [באופן שאין לו מספיק כמספר הימים], שאין שייך הידור במה שידליק בליל שלישי שני נרות, כיון שאינם כנגד מספר הימים, אבל לפי הטעם השני שטעמם של בית הלל הוא משום שמעלים בקודש ואין מורידים, אם כן צריך להדליק שני נרות ביום השלישי, שאע"פ שאי אפשר לו להיות מהמעלים, מכל מקום אין לו להיות מוריד, ואין לו להדליק היום פחות מאתמול כיון שיש לו שנים. ע"כ.

אבל בשפת אמת (שם ד"ה מעלין) מבואר דגם המאן דאמר שהטעם משום מעלים בקודש מודה שצריך נרות כמספר הימים, משום שחז"ל קבעו לכלל הציבור סדר מסוים ההולך ועולה כפי מספר הימים, ואין ליחיד לקבוע לעצמו סדר נפרד מהכלל.

2. ועיין עוד בכתב סופר שם דיש לפשוט לפי זה מה שנסתפק הפרי מגדים בכמה מקומות (סי' רס"ג א"א ס"ק יא, סי' תלב מש"ז סק"ג, סי' תרע"א מש"ז סק"א, סי' תרע"ו מש"ז סק"ב, ובספרו ראש יוסף שבת כג. ד"ה נסתפקתי) בדין מי שהפסיק ושח בן נר לנר, ולפי יסוד זה נמצא דיש לחלק בזה; דאם הדליק רק נר אחד אין צריך לברך על הנרות הנוספים שמדליק רק לשם הידור, מאחר דכבר עשה עיקר המצוה, אבל אם הוסיף על המחויב מדינא ולא הגיע למידת המהדרין מן המהדרין, שעי' שהוסיף גרע עיקר המצוה ומוטל עליו להדליק עוד ולהשלים המנין למהדרין מן המהדרין, א"כ צריך לברך על הנרות הנוספים, וכגון דאם בליל שלישי שח בין הנר הראשון לשני אין צריך לברך שנית, ואם שח בין הנר השני לשלישי צריך לברך שנית.

3. עוד כתב בשו"ת מנחת יצחק, דהנה המהרש"ל (שו"ת סי' פה, הו"ד בט"ז סי' תרע"ו סק"ה ומג"א שם סק"ג) כתב דאחר שהדליק הנר הראשון אומר 'הנרות הללו' ויגמור ההדלקה בעוד שאומר 'הנרות' וכו', והפרי מגדים (מש"ז שם) העיר על זה מדברי הארחות חיים (הל' חנוכה סי' ע"י) לשונו בהערה להלן) דמוכח דהברכה קאי על כל הנרות, ולמה יפסיק בין ברכה להדלקת שאר הנרות, וסיים דח"ו אין אומר נגד מאורן של ישראל המהרש"ל ז"ל, ומ"מ מי שנוהג ואומר אח"כ 'הנרות הללו'

שבעה רקיעים, והמוסיף לא יוסיף על שלש עשרה כנגד שבעה רקיעים וששה אורים, עכ"ל התוס', והיוצא מזה דבמצוות שקבעו חז"ל מספר מסוים אין לשנות ממנו, ואפי' אם בא להוסיף עליו. ומתוך החתם סופר דצריך לומר דדברי הרמ"א הם דווקא בכגון נרות שבת, דעיקר ההדלקה נתקנה משום שלום בית, וככל שמוסיף נרות הרי זה מוסיף אורה ושלוש בית, וכשבאו חז"ל לקבוע להם מנין ודאי דלא נתכוונו שאין להוסיף על המנין, משא"כ במצוות שמעיקרם תיקנום חז"ל במספר מסוים לזכר מספר כל שהוא א"כ המוסיף על המספר גורע.

ולפי דברי החתם סופר הללו כתב בשו"ת משנה שכיר (סי' קצט) דיש לפקפק בדברי החכמת שלמה, דנידון דנרות חנוכה אינו דומה לנרות שבת, אלא לחוליות דציצית, דכשם שמנין שבעת החוליות נתקן מעיקרו לזכר שבעת הרקיעים, כמו כן נרות החנוכה נתקנו מעיקרם במנין מסוים לכל יום כנגד הנס שנעשה בו, וא"כ אם יוסיף נרות אין היכר לנס. ועיי"ש דהסיק לדינא, דאם הוסיף על מספר הנרות הראוי לאותו לילה יכבה את כל הנרות וידליק מחדש כפי המספר הראוי, ומצד שם שאפשר שיש לו גם לחזור ולברך.

אבל האמת כבר מבוארת במה שכתבנו לעיל, דודאי דבנידון דידן אף החתם סופר מודה דאם הוסיף לא גרע, דהגם דבשאר מצוות שקבעו חז"ל במספר מסוים אפשר לומר דהמוסיף גורע, מ"מ בנר חנוכה דההדלקה עושה מצוה א"כ כיון שדלקו הנרות במנינם הראוי גרע אחד יצא ידי חובתו אפי' אם נכבו מיד, וממילא אם מוסיף להדליק עוד נרות אין המצוה מתבטלת למפרע.

וכן ראיתי מתאמרין בשמיהו דהגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה ריש פ"א) והגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני חנוכה פי"ט סק"א), דהורו למעשה דאף שהוסיף נרות בטעות אינו צריך לכבות את כל הנרות, אלא יכבה רק את אותם הנרות המיותרים, ונחשב לו כמי שקיים מצוות המהדרין.

ג. הנרות הנוספים אינם כנרות ההידור

ועדיין יש לדון אם מוסיף נר שלא כמספר הימים אם חלה איזו קדושה על הנר הנוסף, דהנה הגן המלך (סי' מב, הו"ד במשנ"ב סי' תרעג סק"ז, ובבאר היטב שם סק"ב) כתב דאסור להשתמש אפי' באותן הנרות שמוסיפין המהדרין בכל לילה, והגן המלך שם הביא ראייה מהא דקיי"ל בביכורים (פ"ג מ"א, וברמב"ם פ"ב הי"ח), דאע"ג דהחיוב רק בפירות שביכרו, מ"מ גם התוספת נתפסת בקדושה, והכי נמי בזה.

עוד מצינו חידוש גדול בריב"ז בירושלמי (סוכה פ"ג הי"א), וז"ל: אע"פ דנפיק בכזית הראשון, מ"מ כשלא פסק הוי כולה מצוה, ושם אכילת מצוה עלה, אבל אחר שפסק מיבעיא לן אם חשיב מצוה או לא. ע"כ. ומבואר דכל זמן שאוכל כזית מצוה, אע"פ שהגדילו הכל בכלל המצוה, והכי נמי יש לדון אם מוסיף נר יותר ממספר הימים, אם יש בו משום קדושה.

ובשפת אמת (שבת כא: ד"ה מעלין) כתב הלשון: "כיון דלבית הלל המצוה בלילה הראשון רק נר אחד, א"כ השאר אינו בכלל קדושת המצוה". ונמצא מדבריו דאדם המוסיף יותר נרות מן הראוי לאותו לילה לא חלה קדושה על הנרות היתירים.

וכן מצינו בהיכל הברכה מהרה"ק מקאמרנא זי"ע (דברים א' ז') שכתב וז"ל: מה שאנחנו נוהגין לאומרו ונמצא בנוסח הראשונים, 'הנרות הללו אנחנו

מדליקים וכו' וכל מצות שמונת ימי חנוכה, הנרות הללו קודש הם, והוא לשון מתמיה הרבה, וילאה כל מעיין להבין כוונתו ופירושו, ויש שהגיה ומחק תיבת 'מצות' מספרי הראשונים, ולא העלה ארוכה בזה בכלל, כי מה בא לחדש שכל

שמונה [ימים] הנרות קודש, [ואיזה] חילוק [יש] בין [יום] ראשון ליום שמיני. אלא הענין כוונתו בא להשמיענו, שלא תאמר שדוקא נר אחד בכל לילה קודש שזה הוא עיקר המצוה, ולזה בא לפרש וכל מיני מצות שיש בימי חנוכה, שזה מדליק נר איש וביתו בלבד, וזה מדליק נר לכל אחד ואחד, וזה מוסיף והולך וזה מדליק שמונה, וכל מיני מנהגים אלו הכל בכלל 'מצות שמונת ימי חנוכה', וכל מצות של המהדרין והמהדרין מן המהדרין וכל אחד מבני ביתו מדליק ומוסיף, כל אלו הם בכלל 'כל מצות שמונת ימי חנוכה והם קודש, ואין לנו רשות להשתמש'. אבל אם חידש לעצמו ענין אחר שאינו בכלל מצות שמונת ימי חנוכה שקבלנו הלכות מצוותו, כגון שמדליק בכל יום שמונה, אזי לא יתקדש כלל, אף על פי שנתקדש גם היותר מן החיוב העיקרי שהוא נר בכל לילה, אבל לא יתקדש אלא מה שבכלל מיני של 'מצות שמונת ימי חנוכה' שקבלנו מאנשי כנסת הגדולה, אבל אם בא להוסיף מדעתו נרות לשם מצות חנוכה, אין בהם שום קדושה, והם חול ורשות להשתמש בהם. עכ"ל.

ולאחר ששמענו מדבריהם שאין שום קדושה בנרות הנוספים, א"כ מסתבר דאם הדליק יותר מהמנין הראוי לאותו לילה יכבה את הנרות המיותרים, דאף שהסקנו דבדיעבד יצא ידי מצותו, מ"מ לכתחילה ודאי דבעינן שיהיו הנרות במספר שקבעו חז"ל ללילה זה, שעל ידי זה מתפרסם יותר הנס.

נר המחויב מדינת הוסיף ההידור, י"ל דבכהאי גוונא לא חל איסור השתמשות על הנוספים משום הידור, וכדמחלקינן כהאי גוונא לעיל (סי' תרלח ס"א) בדין עצי דפנות סוכה, דאמרין הוקצו למצותו ואין נאותין מהם לדבר אחר וכו', וזה דוקא אם עשה ארבעתן סתם, אבל אם אחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ושלם הכשר סוכה, הוסיף דופן לא מיתסרא, ולכן הביא ראייה מביכורים, שגם התוספת ביכורים שמוסיף אחר כך תופסת בה קדושה.

5. ובעת תורה (סי' תרעג ס"א ד"ה לפי) הקשה דאמאי לא מייתי הגן המלך ראייה מדברי תוספות רבינו יונה (ברכות יח: מדפי הרי"ף ד"ה רב), דכהאי גוונא לענין תוספת שבת, ומדמה לתרומה דקיי"ל (תרומות פ"ד מ"ה, וברמב"ם פ"ג ה"ה) שאע"פ דחטה אחת פוטרת כל הכרי מ"מ אם תרם הרבה הכל דינין להו תרומה. ותי"ף דלכך הביא ראייה מביכורים, דשאני התם בתרומה שנעשה הכל בבת אחת, מה שאין כן בנרות חנוכה דלאחר שהדליק

הגאון רבי אברהם שרגא שטיגליץ שליט"א

בענין חלות הברכה דמצות נר חנוכה

שאלה:

מעשה באחד שברך להדליק נר חנוכה, ובעת שפנה להדליק נוכח לראות ששכח לשים שמן ופתילות, האם כששם שמן ופתילות צריך לברך שוב על ההדלקה, או שנפטר בברכה ראשונה שברך. וכן מה הדין אם נשפך השמן לאחר הברכה בלא נשתייר כלום, או בנשתייר.

צדדי השאלה:

האם הברכה חל על השמן באופנים הנ"ל ואז צריך לברך שוב או לאו. וגם אם שונה הדין במעשה מצוה שגופו מחויב במעשה המצוה ואז כוונתו על קיום המצוה ולא על השמן דאז הברכה חלה מכל מקום ואין צריך לחזור ולברך או לאו.

תשובה:

בהדליק נ"ח ומצא שאין שם שמן ופתילות הרי חלה ברכתו על פסול והוא מכווין לקיים המצוה בכשרות, ע"כ אמרין שחלה ברכתו ג"כ על הפתילות והשמנים שיובאו לפניו אח"כ, כי אין שום חלות מצוה שתחול עליה ברכתו, שהרי בירך על לא כלום, וא"כ לא יצטרך לברך שוב. משא"כ באופן שנשפך השמן, א"כ ברכתו חלה שפיר על השמן והפתילות הראויים אזי בכה"ג יצטרך לברך שוב על השמן המובא אח"כ.

ומכל מקום בנשאר מעט שמן – אף שאין בו שיעור הדלקה – לא יברך שוב. וכן אף אם לא נשאר שמן רק מה שספוג בפתילה ג"כ לא יברך שוב, אך עכ"פ באופן שראה שאין שם שמן ופתילות לא יברך שוב וכאמור. ומ"מ מה טוב אם יכול לשמוע הברכה מאחר.

הנימוק:

מקור הדבר מצינו בברכות הנהנין. השו"ע באו"ח סימן ר"ו סעיף ו' פסק "נטל בידו פרי לאכלו וברך עליו ונפל מידו

ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך, יעו"ש בהיה דעתו לאכול עוד או לא, אך עכ"פ כשלא היה בדעתו לאכול עוד בודאי צריך לברך שוב.

ודנו האחרונים מאי הדין לגבי ברכת המצוות, ומצינו בזה סתירה בכמה מקומות, בסימן כ"ה משנ"ב ס"ק

נ', הביא מספר ארצות החיים, לגבי מי שברך ונפסק הקשר והוצרך ליקח תפילין אחרים בכל גווי צריך לחזור ולברך, ומדמה לסי' ר"ו הנ"ל. ועיין עוד בארצות

החיים ס"ק ק"ד בביאור הדבר) וכן במשנ"ב סימן ח' ס"ק ל', בלבש טלית בלא בדיקה ומצא אותו פסול או שנפסלו ציציותיו אח"כ ולובש טלית אחר, צריך לברך פעם אחרת (אם לא שכיוון ע"ז) ומקור הלכה זה מדברי הפרמ"ג ובשו"ת מהרש"ג חלק א' סימן נ"ז וראה עוד במהרם ש"ק סימן רפ"ה.

וכן מצינו בהלכות שופר (סימן תקפ"ה משנ"ב סק"ד) שהביא בשם תשובת בנין עולם סימן ל"א שאם נטלו השופר באמצע התקיעות, והביאו לו שופר אחר, אי"צ לחזור ולברך, אסל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לחזור ולברך.

מכל הני מקומות חזינן שמדמים ברכת המצוות לנהנין שבהפסק בין ברכה לפעולה צריך לחזור ולברך.

אולם עיין בארצות החיים (סימן ח' ס"ק א') במי שברך על טלית של אחר, וקודם שנתעטף בו בא בעל הטלית ולקח את טליתו מידו, האם צריך לברך שוב על אלות אחר שלקח, ומציין לשו"ת מוצל מאש (סימן י"ד) שאין צריך לחזור ולברך, ומדמהו לעולה לתורה והראהו מקום שצריך לקרות וברך על התורה והתחיל לקרות אי לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות, שהביא בשו"ע סימן ק"מ סעיף ג' מח' אם צריך לחזור ולברך ופוסק בשו"ת מוצל מאש הנ"ל שאי"צ לברך שוב והוא הדין לגבי טלית.

אך בארצות"ח לאחר שמביא דבריו חולק עליו ומסיק שצריך לחזור ולברך מחמת שלא דמי לס"ת, כמובא בשו"ת גינת ורדים (סימן כ') בשם תשובות הרדב"ז (סימן אלף תרכ"ג) שדווקא ס"ת שמונח קמיה מסתמא דעתיה על כל פרשיות התורה לפניו, משא"כ טלית אין מונח לפניו יש לו לחזור ולברך.

אך ממשיך שם בארצות"ח שיש לומר בענין אחר שבס"ת שמצוה לקרוא בו ודעתו לקיים המצוה לכן אמרינן שאין צריך לחזור ולברך, ולא כתורמוס בסימן ר"ו שהוא דבר רשות לא אמרינן שדעתו על האחר אלא צריך לחזור ולברך, ולפי"ז יוצא שהוא הדין בשאר ברכות המצוות, כיון שהינו דבר מצוה ומוטל עליו הדבר בחובה אין צריך לחזור ולברך.

וראה עוד בסימן קמ"ג סעיף ב' לגבי שנמצא טעות בס"ת בשעת קריאה ומוציאין אחרת ואינו חוזר

לברך. מבואר במשנ"ב (ס"ק י"ט) דס"ל שברכה ראשונה שבירך העולה בתחילת קריאתו עולה גם לזו דהא דעתו היה מתחילה על פרשה זו, מה לי ס"ת זו או אחרת.

וכ"ז בנמצא טעות באמצע הקריאה, אך בנמצא טעות בין הברכה לתחילת הקריאה נחלקו בדבר השו"ת חוט השני (סימן ס') מסיק שצריך לחזור ולברך אך בשבות יעקב (ח"א סימן א') חולק שאין חוזר ומברך, וכסברא הנ"ל שמה לי ס"ת זה ומה לי אחרת, ומשנ"ב (סק"כ) פסק כשבות יעקב שאי"צ לברך שנית (אם לא הפסיק בשיחה) ועוד מצינו בסימן תרל"ט, שמביא בשעה"צ (ס"ק צ"ד) שא"צ לברך שוב לישב בסוכה שברכת המצוות חל על כל סוכה וסוכה, יעו"ש היטב.

עכ"פ ממוצא הדברים מצינו סתירות בפסקי המשנ"ב לגבי ברכת המצוות אם צריך לברך שוב או לא. והנראה ליישב הדברים שהנה יסוד הדבר לחלק בין ברכת המצוות לנהנין הוא, שגבי ברכת הנהנין אין לו שום חיוב וענין לאכלו, א"כ חלות הברכה הוא רק על זה המאכל שאוחז בידיו, או דבר שדעתו לאכלו, ולכן צריך לברך שוב על מאכל אחר.

אך לא כן לגבי ברכת המצוות, שיש חיוב על גופו של אדם לקיים המצוה, אמרינן שבעת ברכתו דעתו וכוונתו על קיום המצוה כראוי ובכשרות, ולכן נחשב כאילו דעתו על כל חלקי המצוה.

אמנם כל זה אמור כאשר מלכתחילה לא חל ברכתו כראוי על הדבר, כגון הנוטל תפילין פסולים ובייר ע"ז, שאינו יודע שפסול, בוודאי כיוון לצאת באחר, ועי"כ אי"צ לברך שוב.

אך כאשר נטל חפץ וחל ברכתו על זאת, אזי אף אם נפסל אח"כ, מ"מ לא נפטר ברכתו הראשונה, כיון שבעצם חלה ברכתו הראשונה, וראה בתהילה לדוד בהשמטות.

עתה נבא לבאר כל ענין וענין על אפנו. לגבי נפסק הקשר של תפילין שצריך לחזור ולברך, הוא מחמת שהיה הדבר כשר מעיקרו, ורק נפסק כעת הקשר, א"כ חלה ברכתו על תפילין הראשונים, וא"כ צריך לברך שוב.

וכן בשופר שבשעה שבירך היה לפניו ורק אח"כ נטלוהו הימנו, א"כ חלה ברכתו על הראשון, ויחזור ויברך.

מכל מקום מוטל עלינו החובה לבאר הא דמובא בהלכות ציצית גבי הא דלבוש טלית בלי בדיקה ומצא אותו פסול שצריך לברך פעם אחרת, שלכאורה ג"כ שם הינו פסול מעיקרא וא"כ לפי דברינו לא יצטרך לברך שוב.

יש לומר, כי שם מיירי שהרגיש בפסולו לאחר זמן ולא תיכף לאחר ברכה, שאז אמרינן כיון שהסיח דעתו נוטל עליו לברך שוב כמובא יסוד זה בברכת הפירות. וכל דברינו אמורים באופן כזה שתיכף אחר הברכה הרגיש בפסולו שאז אמרינן שתלה ברכתו גם על האחר.

וס"ת כאשר נקטינן שא"צ לחזור ולברך מטעם שהבאנו, שדעתו על כל פרשיות התורה, ומה לי ס"ת זה ומה לי ס"ת זה שהתכוון בכלם.

ודברינו מדוייקים במשנ"ב סימן תרל"ט ס"ק מ"ח בסופו שפסק מי שקידש בליל סוכה והתחיל לאכול ואח"כ ראה שהלאדי"ן (גג מעל הסכך) לא היו נפתחין עדיין, נ"ל שיאכל שוב כזית ויברך לישב בסוכה. שדייק בלשונו לומר והתחיל לאכול, שאזי חלה הברכה, וא"כ צריך שוב לברך, אך אין א"כ תיכף אחר הברכה קודם שהתחיל לאכול ראה שהג סגור, אין לו לחזור ולברך, מכיון שלא חלה הברכה על האכילה הראשונה, וא"כ חלה על השניה.

בנידו"ד לגבי הדליק נ"ח ומצא שאין שם שמן ופתילות הרי חלה ברכתו על פסול, וא"כ אמרינן שחלה ג"כ ברכתו על הפתילות והשמנים שיובאו לפניו אח"כ, כי אין שום חלות ברכתו, שהרי בירך על לא כלום וא"כ לא יצטרך לברך שוב. משא"כ באופן שנשפך השמן, א"כ ברכתו חלה שפיר על שמן ופתילות הראויים אזי בכה"ג יצטרך לברך שוב על השמן המובא אח"כ.

ומכל מקום בנשאר מעט שמן - אף שאין בו שיעור הדלקה - לא יברך שוב. ראה בשו"ת מהר"ם ש"ק (או"ח סימן שלב), וראה סימן תרע"ב ביאור הלכה ד"ה כזה השיעור, וכן אף אם לא נשאר שמן רק מה שספוג בפתילה ג"כ לא יברך שוב, אך עכ"פ באופן שראה שאין שם שמן ופתילות לא יברך שוב וכאמור. ומ"מ מה טוב אם יכול לשמוע הברכה מאחר ועי"ש במהר"ם ש"ק.

הגאון רבי ישראל שוורץ שליט"א

להשתמש לאורה לצורך קטן בשבת

שאלה:

אחד דבליל שבת חנוכה כבה כל מאורות החשמל בביתו, והשתמש באור של נר חנוכה כדי להכין דייסא לילד קטן שלו אם שפיר עשה.

צדדי השאלה:

היות והתירו רבנן להשתמש לאורה דנ"ח לצורך חולה, האם גם קטן בכלל ההיתר או לא.

תשובה:

קטן הוי כחולה שאין בו סכנה ומותר להשתמש לאור נרות חנוכה ובפרט במידי דאכילה,

הנימוק:

לפמש"כ בפמ"ג תרע"ב א"א סק"ו דחולה שאין בו סכנה י"ל מותר לשמש לנר חנוכה דהתירו דרבנן, עכ"ד, ולפי"ז י"ל לפמש"כ ברמ"א או"ח סימן שכ"ח ס"ו כתב מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי ע"כ, וא"כ הרי קטן דהוי כחולה שאין בו סכנה מותר להשתמש לאור נרות חנוכה וא"כ שפיר מותר להשתמש לצורך קטן בפרט במידי דאכילה,

ויל"ע עד מתי נקרא קטן לענין זה, וראיתי בערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף כ כתב וז"ל תינוק שאינו יכול עדיין לאכול ככל אנשים דינו כדין חולה שאין בו סכנה שמותר לומר לא"י לבשל בעדו כשצריך לכך ומותר להאכילו מוקצה בידיים אם צריך לכך [מג"א סקט"ו] ולכן כשאינו רוצה לאכול רק ע"י אמו מותר להאם להאכילו מה שחלבו ובשלו היום ורק צריכה לזהר שלא תתן בעצמה המאכל אל הקדירה אלא הא"י יתן אל הקדירה וכן בחולה שאין בו סכנה יזהר בזה ועיין בס"י ש"ח, ע"כ, וראיתי בשו"ת מנחת יצחק חלק א סימן עח כתב הנה

חפשי אחרי מקור הדבר המבואר ברמ"א שם בשם רבינו ירוחם, דמותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (ואין כעת לפני ס' רבינו ירוחם לעיין שם), ומה שציין הגר"א לשבת (דף קמ"א ע"ב) בתינוק שיש לו געגועין על אביו וכו' עיי"ש, לא מיירי שם לעניני אכילה, ועלה ברעיוני ממה דאיתא במתני' דיומא (דף פ"ב ע"א) התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים, והרמב"ם (בפ"ב מה' שביתת עשור) כתב דקטן

המשך בעמוד ט"ו

פסקי הלכות הערוכות באופן שיוכל הלומד לידע ביוזם פסקי הלכות המעשה אשר יעשו עם מראי מקומות והערות על המקורות

הגאון רבי יוסף אייזנשטיין שליט"א

דיני חנוכה המצויים

החייבים בהדלקת נר חנוכה

א. מנהג בני אשכנז, שכל אחד מבני הבית מדליק נר חנוכה, בלילה הראשון נר אחד ומוסיף והולך עוד נר בכל לילה. ויניח כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא הכר כמה נרות מדליקין. ומנהג בני ספרד שרק בעל הבית מדליק וכל הסמוכים על שולחנו יוצאים בהדלקתו. (שו"ע סי' תרע"א ס"ב).

ב. נשים, אם יש גדול שמדליק בבית יוצאות בהדלקתו, ואינן מדליקות בפני עצמן, כי הם טפלות לאנשים. ואם רוצות להדליק מברכות. ואם אין איש שידליק בבית, חייבת האשה להדליק בברכה, ובנותיה יוצאות בהדלקתה. (מ"ב סי' תרע"ה ס"ק ט). ולא ידליק קטן עבודה. (מ"ב שם, וס"ק יג).

ג. קטן שהגיע לחינוך, מדליק נר חנוכה. (שו"ע תרע"ה ס"ג). ודי שידליק בכל לילה נר אחד. (מ"ב שם ס"ק יד), אך כיום נהגו שמוסיף ומדליק כל יום עוד נר. ואין צריך להחמיר בשמן זית. (תשובות והנהגות ח"ג סי' רט).

אינו בביתו ואין יכול להדליק

א. אם אין האשה בביתה, כגון שהיא בבית חולים או בית החלמה וכדומה, יוצאת ידי חובתה בהדלקת הבעל בביתו. וכן אם הבעל אינו בבית כגון שהוא בבית חולים יכול לצאת בהדלקת אשתו בבית. (סי' תרע"ז ס"א). וראוי שישמעו הברכות ממי שמדליק נרות חנוכה כי י"א שצריך לברך על הראיה. (עיין מ"ב סי' תרע"ו סק"ו וסי' תרע"ז ס"ק ט"ז).

ואם אין הבעל מדליק בביתו רק בבית אחרים, אינה יוצאת בהדלקתו. (לקט יושר ח"א או"ח עמ' קנב, הליכות שלמה פ"ג ד"ה יג, ועוד), ומ"מ יכול המארח להקנות החדר לבעל והרי זה כביתם. (אשרי האיש ח"ג פל"ט יד). וי"א שאשה יוצאת בהדלקת בעלה אף כשאינו בבית, אבל לא כשהוא רק משתתף עם בעל הבית. (מבית לוי פ"ל ג', שלמי תודה חנוכה סי' יט ג'). אבל הבעל אינו יוצא בהדלקת אשתו כשאינה בביתם לכו"ע.

ב. אם הבעל מדליק בביתו, ואשתו במקום אחר שעדיין לא הגיע זמן ההדלקה, י"א שיוצאת בהדלקתו. (מנחת שלמה ח"ב סי' נו), וי"א שאינה יוצאת. (שמענתא דמשה מהגר"מ פיינשטיין, שבות יצחק נר שבת עמ' קעו) ולכן תניין שלא לצאת בהדלקתו ותדליק במקומו. (מנחת יצחק ח"ז סי' מז).

ג. חולה בבית חולים שאין יכול להדליק שם נר, ואין מי שידליק עבורו בביתו, וכן הנוסע באוירון ואין מדליקין עליו בביתו, ואין יכול להדליק שם נר, ידליק פנס הדולק בעזרת סוללה [בטרייה], באופן שניכר שהוא לשם מצוה, ולא יברך עליהם. (הליכות שלמה פ"ג ד"ה ג').

אורחים ובוהרי ישיבה

א. אורח, נוהגים שמדליק בפני עצמו, ואינו סומך על השתתפות בפרוטה עם בעל הבית, או על הדלקת אשתו בביתו. (שו"ע סי' תרע"ז ס"ג, ומ"ב ס"ק ג' ו').

וכדי שיוכל לברך כשאשתו מדליקה בביתו, צריך שיכוין קודם שעת ההדלקה שאינו רוצה לצאת בהדלקתה, או שיודיע לה שלא תוציא אותו. וטוב יותר שידליק נרותיו קודם הזמן שמדליקים בביתו, או שישמע הברכות מאחר ויכוין לצאת בהן. (מ"ב שם ס"ק טו-טז).

ב. מי שסועד אצל חברו באקראי, ולן בביתו, צריך להדליק בביתו. ולכן ההולך עם משפחתו בליל חנוכה לסעודה בבית הרווי וכדו', וחוזר ללון בביתו, מדליק בביתו, קודם שיצא, ואם אינו יכול, ראה להלן זמן הדלקת הנרות סעיף ה. (מ"ב שם ס"ק יב). ויש סוברים שבאוכל שם סעודה קבועה, ובפרט אם שהה ואכל שם ב' סעודות, יכול להדליק שם. קנין תורה ח"ה סי' עב, נט"ג פי"ג ג' והע"ו).

אבל המתארח בבית אחרים בדרך קביעות שסועד ולן שם אפילו ללילה אחת מדליק שם. ולכן ההולך להוריו ואוכל ולן שם, מדליק שם. (שלמי תודה חנוכה כג ב בשם החו"א, הליכות שלמה פ"ד יח, מבית לוי פל"א ו. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהמתארח לפחות מרוב ימי חנוכה צריך להדליק גם בביתו).

ואם האורח אוכל בבית אחד ולן בבית אחר, מקום אכילה עיקר. (שו"ע סי' תרע"ז ס"ב). והמדליקין בתוך הבית אין חילוק בין חדר שאוכלין או ישנים. (הליכ"ש פ"ד טו).

ג. בחורים שאוכלים וישנים בישיבה, לכתחילה ידליקו בחדרם, שמייוחד להם. ויכולים להדליק גם בחדר האוכל, ובכל מקום בישיבה, אף אם הם בבנינים נפרדים. (אגרות משה יו"ד ח"ג סי' יד, מנחת יצחק ח"ז סי' מח, הליכ"ש פ"ד ח, מבית לוי פל"א ד).

ד. בחורים שכל היום נמצאים ואוכלים בישיבה, וישנים בביתם, יכולים להדליק או בישיבה או בביתם. (הליכ"ש פ"ד ח, מבית לוי פל"א ד).

המנורה השמן והפתילות

א. טוב שכל אחד יהא לו מנורה יפה כפי יכלתו. (מ"ב סי' תרע"ג ס"ק כח). ומי שידו משגת יעשה של כסף. (באה"ט ס"ק יג). כוסיות זכוכית המונחות במנורת כסף מעלתן ככלי כסף. (הליכות שלמה פ"טו הע' 17, שבה"ל ח"ח סי' קנז).

ב. מנורות חנוכה שלנו שיש להם שמונה פיות, מותר להדליק בהם שני בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה. אבל בפמוט של שני נרות לא ידליקו בהם שתיים בלילה הראשון. (מ"ב סי' תרע"א ס"ק יב).

ג. יעמיד הנרות בשורה שוה ולא בעיגול. (שו"ע סי' תרע"א ס"ד). ולא אחד נכנס ואחד יוצא. (מ"ב שם ס"ק טו). ולא א' גבוה וא' נמוך. (קצש"ע סי' קלט ס"ט).

ד. כל השמנים כשרים לנר חנוכה, ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית. (שו"ע סי' תרע"ג ס"א). שמן למאור כשר לנר חנוכה. (מבית לוי פל"ב ה). שמן זית קרוש העשוי כעין נרות ונמס ע"י ההדלקה דינו כשמן זית לנר חנוכה. (שבה"ל ח"ט ס' קמג). ואם אין לו ידליק בנרות שעוה. (שו"ע שם).

ה. אין להדליק בלילה אחת נר אחד בשמן זית וא' בנרות אלא כל הנרות שוים. (מ"ב סי' תרע"ג ס"ק ב). אבל יכול להדליק בלילה זה בשמן ובלילה אחר בנרות. (שע"ת שם ס"ק א). וכן יכול א' מבני הבית להדליק בשמן וא' בנרות. (מ"ב שם).

ו. כל הפתילות כשרים לנר חנוכה. (שו"ע סי' תרע"ג ס"א). ומצוה מן המובחר פתילות מצמר גפן או חוטי פשתן. (מ"ב שם).

ז. להדליק בשמן זית כפתיל צף שכרוך בשעוה, כשר לכתחילה, וכמדליק בשמן זית. (הליכות שלמה פ"טו ד, מבית לוי פל"ג ה).

ח. אין צריך להחליף הפתילות בכל יום. (שו"ע סי' תרע"ג ס"ד). ורבים נהגו להחליף בכל יום. (דרכי משה ו', כף החיים ס"ק עב).

מקום ההדלקה

א. נר חנוכה מדליק על פתח ביתו או חצירו מבחוץ, ובדר בעליה מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים. (שו"ע סי' תרע"א ס"ה). חצירות וחדרי מדריגות בימינו, יש סוברים שאין דינם כחצר וידליק בחלון. (חו"א בשונה הלכות סי"א, דינים והנהגות חו"א). וכן אם יש יותר פרסומי ניסא בחלון מבפתח ביתו, ידליק בחלון. (תורת המועדים ס"ק יג וט"ו בשם הגר"ח ק).

אמנם י"א שגם בימינו ידליק בפתח החצר או חדר מדריגות. (שבות יצחק חנוכה עמ' ו' בשם הגרי"ז והגרי"ש"א, מעדני שלמה עמ' קח). ואף אם יש יותר פרסומי ניסא בחלון עדיף להדליק בפתח הפתח לרה"ר. (הלי"ש פ"ד ד"ה ה', תורת המועדים שם בשם הגרי"ש"א).

ב. בזמנינו נהגו רבים להדליק בפנים. (ע' שו"ע סי' תרע"א ס"ז וסי' תרע"ב ס"ב). ומנחת יצחק ח"ו סי' עו, ושבה"ל ח"ז סי' פד אף כשאין סכנה). ויש מדליקין מבפנים בפתח שפתחו לרה"ר ונראה מבחוץ. (עי' מ"ב סי' תרע"א ס"ק נד, נט"ג פ"ד ג'). אף המדליקים בחוץ, אם הדליק בפנים יצא בדיעבד. (הליכ"ש פ"ד ח"ט"ו).

ג. אם בחלון ביתו יהיה השלהבת למעלה מעשרים אמה [9.60-11.52 מ'] מבחוץ, הרי זה כמדליק בפנים. (שו"ע שם ס"ז). ולכן כדי להדליק בחוץ ידליק בפתח דירתו. (שעה"צ ס"ק מב). וי"א שאם אינו מדליק בפתח הבנין, ידליק בחלון אף אם הוא גבוה מכ' אמה. (הלי"ש פ"ד ח' ה).

אם יש בנינים גבוהים ממול שהם רואים את הנרות, י"א שמ"מ נחשב למעלה מכ' אמה. (שם). ויש סוברים שנחשב כלמטה מכ' אמה וידליק שם. (מבית לוי פכ"ט ג).

ד. חלון זכוכית שאינו שוקף, ואין ניכר מספר הנרות מבחוץ, יוצא בזה, כיון שנראה אור הנרות בחוץ. (מבית לוי פכ"ט יא).

ה. מניח הנרות למעלה משלשה טפחים [28.8-24 ס"מ]. (ש"ע שם ס"ו). ובדיעבד הניחו למטה מזה יצא. (מ"ב ס"ק כו). ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, [96-80 ס"מ]. הניחם למעלה מזה עד כ' אמה יצא. (ש"ע שם). שיעורים אלו הם בשלהבת. (עי' שעה"צ ס"ק לג, מנחת יצחק ח"ו סי' סה, הליכ"ש פי"ד ד"ה ו. וע"ע מבית לוי שיכולים להקל בשיעור י' טפחים עד 1.08 ס"מ).

ו. מדליק בחלון, אם אין לו חלון למטה מעשרה יניחנה בחלון למעלה מעשרה. (מ"ב שם ס"ק כז).

ז. מצוה להניחו בטפה הסמוך לפתח משמאל, שתהא מזווה בימין ונר חנוכה משמאל, ומסוכב במצות, וכן המנהג הנכון למדליקים כפנים, ואם אין מזווה בפתח מניחו מימין. (ש"ע שם ס"ז). ולכן בחלון יניחן בימין.

ראוי להניח הנרות בצד השמאל בקצה ממש. (מ"ב שם ס"ק לו). וטוב ונכון לסדר שיהיו כל הנרות בחלל הפתח. (מ"ב סי' תרע"ו ס"ק ט).

זמן הדלקת נר חנוכה

א. זמן הדלקת נר חנוכה הוא בצאת הכוכבים. (ש"ע סי' תרע"ב ס"א, מ"ב ס"ק א). וי"א בתחילת השקיעה. (מ"ב שם, וביה"ל ד"ה עם. הגר"א סי' רס"א יא, ומנהג תלמידי הגר"א בירושלים, מועד"ו ח"ב קנז). ויש שנהגו עשרים דקות אחר השקיעה. (מנהג החזו"א, ואדמו"ר גור, תשוה"נ ח"ב סי' שלד).

ב. המדליקים בצאת הכוכבים נוהגים להתפלל מעריב ומדליקין מיד אחר"כ. (עי' מ"ב שם, מבית לוי פכ"ח א, וע"ע הליכ"ש פט"ז א"ה 62). וי"א שידליק קודם מעריב. (עיין ביה"ל ד"ה לא).

ג. מי שיש לו מנין קבוע למעריב מאוחר יותר, מותר להדליק נרות חנוכה מיד בצאת הכוכבים, ולהתפלל מעריב אחר כך. (מבית לוי פכ"ח ב, הליכ"ש שם).

ד. יתן בו שמן שידליק חצי שעה אחר צאת הכוכבים. (מ"ב שם, והיינו אף למדליקים בתחילת השקיעה). ונכון למדליקים בחוץ להדר וליתן שמן בנר

שידלק זמן רב עד שתכלה רגל עוברים ושבים. (הליכות שלמה פט"ז ח).

ה. מי שאינו יכול להדליק בזמן שנוהג להדליק בצאת הכוכבים, יכול להדליק בשקיעה. ואם אינו יכול להדליק בשקיעה, בדיעבד יכול להדליק מפלג המנחה. (ש"ע שם). וראוי שידליק ע"י שליח בזמן ולא להקדים מפלג המנחה. (מבית לוי פכ"ח ה, פניני חנוכה עמ' קעא בשם הגריש"א). ואם יכול להדליק בעצמו מאוחר, ראוי לעשות כן מאשר בזמנו ע"י שליח או אשתו. (מבית לוי פכ"ח ז). וי"א שראוי יותר להדליק ע"י שליח בזמנו בשקיעה. (הליכ"ש פט"ז ב).

ו. מי שלא הדליק בזמנו יכול להדליק כל הלילה, עד עלות השחר, בברכה. (ש"ע סי' תרע"ב ס"ב). ויראה שיהיו בני ביתו נעורים או יקיצים. (מ"ב שם ס"ק יא). ואף אם הם ישנים או שאין לו בני בית יכול להדליק בברכה. (שעה"צ ס"ק יז). וכן המנהג. (מבית לוי פכ"ח ו).

ההדלקה

א. קודם שיתחיל להדליק, מברך בליל ראשון שלש ברכות, להדליק נר חנוכה, שעשה ניסים, ושהחיינו. מליל שני ואילך מברך שתים להדליק ושעשה ניסים. אם לא בירך שהחיינו בליל ראשון, מברך באחד משאר הלילות. (ש"ע סי' תרע"ו ס"א).

ב. שכח לברך, ועדיין לא גמר להדליק כולן, יברך את כל הברכות. נזכר לאחר שהדליק כולם, אינו מברך להדליק רק ברכת שעשה ניסים ושהחיינו. (מ"ב ס"ק ד, ועיין ס"ק ב, וצ"ע). נזכר ביום השמיני צ"ע אם יברך שהחיינו. (שעה"צ ס"ק ג).

ג. בלילה הראשון מדליק בנר הימני, ובליל שני מוסיף נר לשמאלו, ומדליק בשמאל ופונה לימין. (ש"ע שם ס"ה). וי"א שמתחיל בנר השמאל ומוסיף לימניו, ומדליק מימין לשמאל. (ביה"ל ד"ה כדי בשם הט"ז). וי"א שמתחיל בנר הסמוך לפתח, ובו מדליק בתחילה כל יום. (מ"ב ס"ק ט בשם הגר"א). וכל אחד יעשה כמנהגו. (ביה"ל שם).

ד. נהגו שאין להדליק נר אחד מהשני. (ש"ע סי' תרע"ד ס"א). וכל שכן שאם נכבה השמש אין להדליק מנר חנוכה. (מ"ב ס"ק ז).

ה. יש לזוהר שלא לטלטל הנרות חנוכה ממקומן, עד שיושלם השיעור של הדלקה, דהיינו חצי שעה. (מ"ב סי' תרע"ה ס"ק י).

ו. כבתה אחר שהדליקה, קודם שעבר זמנה, אינו זקוק לה. (ש"ע סי' תרע"ג ס"ב). וראוי להחמיר ולחזור

ולהדליקה בכל ענין, בלי ברכה. ובפרט אם נכבה בערב שבת קודם קבלת שבת. (מ"ב ס"ק כז).

הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצויה. ולא יברך. (מ"ב ס"ק כה). כיבה במזיד צריך לחזור ולהדליקה בלי ברכה. (שעה"צ ס"ק לב).

שבת חנוכה

א. בערב שבת מדליקין תחילה נרות חנוכה, ואחר כך נרות שבת. (ש"ע סי' תרעט ס"א). וידליק רק אחר פלג המנחה. (מ"ב שם ס"ק א). ויתן שמן שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים. (מ"ב שם).

ואף בירושלים שבכל השבתות מדליקים 40 דקות קודם השקיעה, בשבת חנוכה מדליקים נרות חנוכה כ-25 דקות לפני השקיעה ואח"כ נרות שבת. (מוע"ז ח"ב סי' קנב, וח"ו סי' פד. לוח א"י, הליכ"ש פט"ז א"ה 67). וי"א שאין צריך לשנות מכל שבת. (אג"מ אור"ח ח"ד סי' סב). ואם הזמן דחוק תדליק נרות שבת מיד אחרי שהבעל הדליק נר אחד. (בן איש חי פ' וישב).

ב. נכון להתפלל מנחה לפני שמדליק. (מ"ב ס"ק א ושעה"צ ס"ק ז). ויש שמתפללין אחרי שמדליקין. (עיין א"ר ס"ק א, ושעה"צ שם).

ג. יש לזוהר שלא להניח הנרות במקום שיוכלו ליכבות בשבת, ע"י פתיחת וסגירת הדלת. (ש"ע סי' תרפ"ה ס"א).

ד. במוצאי שבת בבית הכנסת מדליקין נר חנוכה אחר התפלה לפני הבדלה. (ש"ע סי' תרפ"א ס"ב). ובבית מחלוקת אי מבדיל קודם או מדליק קודם. (ש"ע שם ומ"ב ס"ק ג' ובה"ל שם ד"ה מדליקין). המנהג המקובל הוא שהבדילה קודמת לנר חנוכה. (קצש"ע סי' קלט סי"ז, מאור ושמש פ' מקץ, בן איש חי וישב כא, ערוה"ש ס"ב ועוד). ויש שנהגו להדליק קודם הבדלה. (היי אדם קנז לו, אבני נזר אור"ח תצט, הליכות שלמה פט"ז סט"ו ועוד).

ה. המתארח בשבת בעיר אחרת, ויחזור במוצ"ש לביתו יכול להדליק במקום שהוא שם וישהה שם חצי שעה אחר הדלקתו. (הליכ"ש פי"ד ס"ט). וי"א שאם אינו חוזר מאוחר ימתין וידליק בביתו, ואם חוזר מאוחר ידליק היכן שנמצא בשבת. (מבית לוי פל"א ס"ז).

ו. כשחל נר א' של חנוכה במוצ"ש, בסעודה שלישית ראוי שלא לאכול כזית פת בלילה, ואף אם אכל אין אומרים על הניסים. (מ"ב סי' קפח ס"ק לג).

המשך מעמוד י"ג

שהוא פחות מנ"ט, אין מענין אותו ביום הכיפורים, כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכתב הכלבו הביאו בב"י שם, דאין מניחין אותו להתענות ואפילו לשעות, וזוה נכשלין הרבה בני אדם וראוי למחות בידם, וכ"פ בש"ע (סי' תרט"ז) והביאו סמוכין לזה מירושלמי יומא (פ"ו ה"ד) דחד בר נש הוה מהלך בשוקא וברתי עמי, אמרה לי אבא צחייא אנא, אמר לה אורכן ציבחר וכי' ומתה וכי' עי"ש, וכי' בתינוקת שבזמן הש"ס, ומכ"ש בזה"ל כמבואר בב"ש שם ובמג"א (ס"ק ב'), וממילא יש לנו גם כן סמך לשאלתו דעד כמה שנים נחשב לתינוק לגבי כה"ג.

ושוב ראיתי באו"ה (ד"ן פק"ב בשבת אות כ"ח), דכ' ז"ל, ואמרינן במס' יום הכיפורים (והוא בדף ע"ח מקור למה דאיתא באו"ח סי' ה"ל), כל מידי דאית רבותא לינוקא לא גזור ביה רבנן, והלכך יכול לומר לעכו"ם לעשות לתנוק אש ושאר כל צרכיו אפילו בשבת, וכן אם אין לתינוק מה יאכל, יכול לומר לגוי שיעשה לו פאפ"א בשבת עי"ש, ושמתתי בראותי כי כוונתי האמת שנלמד דין דתנוק בשבת ה"ל, ממה דאיתא לענין תינוק ביהכ"פ, וממילא נלמד סתום מן המפורש

הדבר במה שזקוק עדיין למאכל מיוחד ואינו יכול לאכול ככל אנשים.

ובספר שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' ע"ח ראיתי שנוטה להקל בזה עד בן תשע בדומה לדין תינוקות דאין מענין אותן ביום הכיפורים עי"ש. והיא קולא יותר מדאי גדולה, ומה שמביא שם סמוכין לדבריו מדברי האו"ה, אין בה בכדי סמיכה כיעו"ש. ואולי יש להקל עד בר שית, ובדומה למה שראיתי בספר מור וקציעה שכותב על דברי המג"א בס"ק ששמביא דברי הגמ' ביומא ד' פ"ד והרמב"ם דנענע דלת בפני התינוק שובר הדלת ומוציאו וכו'. דנקרא תינוק לענין זה כל שצריך לאמו וסתמו כבר שית שיוצא בעירוב אמו עי"ש. עכ"ל

ובר מדין הרי מעיקר ההלכה הוא דמותר להשתמש לאורה לאחר שיעור ההדלקה כמש"כ בש"ע תרע"ב ס"ב, ואף שכתבו הפוסקים הדמנהג שלא להשתמש [עיין במג"א תרע"ב ס"ד, ובמחצה"ש שם, ובא"ר ס"ק ב, ובמ"ב ס"ק ז, ובחיי אדם כלל קנז סל"א] מ"מ במקום צורך גדול י"ל דליכא מנהג, וכן במילתא דלא שכיחא כבנידון דיון שיכבה כל הנרות, ובכיוצ"ב כתבו הפוסקים דליכא מנהג,

רבני "מרכז ההוראה"

הרבנים הגאונים שליט"א

רבי עזריאל אויערבאך	רבי נפתלי נוסבוים	רבי שמאי קהת הכהן גראס
רבי ישראל ברזובסקי	רבי שמחה רבינוביץ	רבי מרדכי אייכלר
רבי בן ציון הכהן קוק	רבי אהרן דוד ניישטאט	רבי בצלאל וקסלשטיין
רבי אליהו חיים שטרנבוך	רבי צבי שרליץ	רבי חיים שמרלר
רבי שלמה קאהן	רבי אברהם שטיגליץ	רבי אברהם דוד ליווי
רבי דוד טברסקי	רבי יצחק אהרן הכהן ישראלי	רבי משה לאנגער
רבי שאול יהודה פרידמן	רבי חיים בונים שיץ	רבי משה וויינרעב
רבי אליעזר הלטובסקי	רבי ברוך לוריא	רבי נפתלי סטוליק
רבי בן ציון אלקיכן	רבי ירוחם ארלנגר	רבי דוד צבי שנייבלג
רבי מרדכי צבי ברנשטיין	רבי יצחק מאיר באב"ד	רבי ישראל שווארץ
רבי נפתלי גראס	רבי יעקב מנחם אטיק	רבי יצחק יודלביץ
רבי שלמה דייטש	רבי יוסף שאול אייזנשטיין	רבי חיים נח כהן
רבי זאב דייטש	רבי דוד וולנר	רבי ברוך שוורץ

שעות בית ההוראה

בימים א-ה:	בימי שישי:	בשבת קודש:	במוצאי שבת:
8.15 עד	9.00 עד שעה	שעה לפני	שעה שלאחר
22.00	לפני הדה"נ	זמן הדה"נ	זמן ר"ת

מענה טלפוני כל שעות היום:

02-99-56-999

כתובת: רחוב אביתר הכהן 8 ירושלים

מוסדות סאווראן. ביהמ"ד "היכל משה" ע"ש הרה"ח ר' משה ב"ר יהודה בעער ז"ל

יוצא לאור ע"י מרכז ההוראה אימייל: merkazhahoraha@gmail.com